مدیریت شهری
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017
۱۴۵-۱۷۲
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۴/۱۷

مطالعه تطبیقی الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی با وضعیت ایران (با تأکید بر مدل‌های هانیگن، هرندل و براون، برول)

امیر ملکی – دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران.
صادق صالحی – دانشیار گروه جامعه‌شناسی محیط زیست، دانشگاه مازندران، ایران.
علی ربیعی – استاد گروه رسانه و ارتباطات، دانشگاه پیام نور، ایران.
رضا یازرلو* – دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه پیام نور، ایران.

چکیده
حفاظت از محیط زیست و پیشگیری از مخاطرات زیست محیطی از مهم‌ترین برنامه‌های نهادهای سیاست‌گذاری در دنیای امروز محسوب می‌شود و به همین دلیل سیاست‌گذاری‌های زیست محیطی در اولویت برنامه‌های نهادهای ملی و بین‌المللی قرار گرفته است. در ایران، مجموعه‌ای از مذاکرات نمایندگان مجلس در قالب طرح‌ها و لوایح به موضوع محیط زیست پرداخته است. این مذاکرات معمولا تحت تاثیر رویکردهایی است که در جامعه‌شناسی محیطزیست، گفتمان‌های زیست محیطی نامیده میشوند. در این مقاله سعی شده است میزان انطباق مذاکرات زیست محیطی نمایندگان مجلس شورای اسلامی با الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی مورد بررسی قرار گیرد. تحقیق حاضر با رویکردی کیفی، مذاکرات نمایندگان مجلس شورای اسلامی را مورد بررسی قرار می‌دهد. روش مورد استفاده جهت تطبیق مذاکرات با الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی، روش اسنادی و تحلیل کیفی دادههاست، بدین گونه که اسناد و دادههای تحقیق،که شامل مذاکرات نمایندگان ۷ دوره اول مجلس شورای اسلامی می‌باشد، مورد مطالعه قرار گرفتند. بررسی مذاکرات نمایندگان نشان میدهد که بیشتر مذاکرات به ترتیب با الگوی برول و سپس هانیگن و نهایتا با الگوی هرندل و براون انطباق دارند، اما در عین حال مذاکراتی نیز وجود دارندکه متاثر از شرایط ایران بوده و انطباقی با الگوهای جهانی ندارند.

واژگان کلیدی: گفتمان زیست محیطی جهانی، مذاکرات مجلس شورای اسلامی، گفتمانهای جهانی، برول، هانیگن، هرندل و براون، توسعه و نوسازی

Comparative Study of Global Patterns of Environmental Discourse with the Situation in Iran (With emphasis on Hanygan, Herndel & Brown, Brulle models)

Abstract
Environmental protection and prevention of environmental events are among the most important programs of policy institutions in the world today, and therefore, environmental policies are prioritized by national and international institutions. In Iran, a series of parliamentary talks has been devised in the form of plans and bills to the environment. These negotiations are usually influenced by approaches that are called environmental discourses in environmental sociology. This paper attempts to examine the extent of compliance of the members of the Islamic Consultative Assembly with the global patterns of environmental discourse. The present study examines the negotiations of MPs through a qualitative approach. The method has been used to adapt the negotiations to the global patterns of environmental discourse, documentary and data quality analysis, means the documents and research data, including the talks of representatives of the seven sessions of the Islamic Consultative Assembly, were studied. The negotiation process of the delegates indicates that most of the negotiations are in line with the Brulle and then Hanygan patterns, and, in the end, with the Herndel & Brown model. But at the same time, there are talks that are influenced by the conditions of Iran and do not adapt to global patterns.

Keywords: Global environmental discourse, Islamic Consultative Assembly, Global Dialogue, Brulle, Hanygan, Herndel &, Brown, Development and Renovation

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۳۳۴۵۶۵۴۵، رایانامه: alirezayazarloo@gmail.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

مقدمه

دنیـای پـر از تغییـر و تحـول کنونـی بـا فرایندهـای مختلفـی همچـون جهانـی شـدن، صنعتـی شـدن، گسـترش شهرنشـینی، گسـترش فنـاوری اطلاعـات و ارتباطـات همـراه اسـت کـه جنبههـای مختلـف زندگـی بشـر را تحـت تاثیـر خـود قـرار دادهاسـت؛ بـا وجـود تمـام جنبههـای مثبتـی کـه بـرای انسـان حاصـل شدهاسـت؛ امـا حوزههایـی وجـود دارنـد کـه بیتاثیـر از دخالـت انسـان نبودهانـد. یکـی از مهمتریـن ایـن بخشـها محیـط زیسـت انسـان اسـت کـه تحـت تاثیـر فرایندهـای مذکـور همـواره مسـائلی را بـرای بشـر بـه ارمغـان آوردهانـد کـه از آن بـه مسـائل زیسـت محیطـی تعبیـر میشـود (محمـدی،۱۳۹۰، ص ۲). محیطزیسـت در عصـر کنونـی در سـطح محلـی، ملـی و جهانـی در معـرض تهدیدهـای جـدی قـرار دارد. از گـرم شـدن اقلیـم زمیـن، از بیـن رفتـن تنـوع زیسـتی، کمبـود منابـع طبیعـی و انـواع آلودگیهـا کـه موضوعـی بحرانـی در اکثـر جوامـع اسـت (بوتکیـن، ۱۳۷۸، ص ۳) و دارای مبانـی اجتماعـی، فرهنگـی و همچنیـن پیامدهـای اجتماعـی، فرهنگـی، اقتصـادی و بعضـاً سیاسـی فراوانـی اسـت، تـا مسـاله آب، از بیـن رفتـن گونههـای نـادر گیاهـی و جانـوری، جنگلزدایـی یـا نابـودی جنگلهـا و مراتـع، مساله ریزگردهـا، بیابانزایـی، افزایـش بیماریهـای قلبـی و تنفسـی و مغـزی ناشـی از آلودگـی منابـع، افزایـش مـرگ و میـر ناشـی از آلودگیهـای مذکـور، افزایـش تنشـهای داخلـی و بیـن المللـی ناشـی از کمبـود منابـع، افزایـش مهاجرتهـا، اتـلاف انـرژی از طریـق الگوهـای غلـط مصـرف انـرژی و سـبکهای زندگـی خـاص، پدیدههـای زیسـت محیطـی را شـامل میشـود (کلانتـری و دیگـران، ۱۳۹۲، ص ۲). بـا افزایـش ایـن مخاطـرات در طـی سـه دهـه گذشـته بحرانهـای زیسـت محیطـی تجسـم عینـی یافتهانـد (رضایـی، ۱۳۸۷، ص ۴۷) و لـذا بـا دسـتهای از اندیشـمندانی روبـرو هسـتیم کـه تعهـدی قـوی نسـبت بـه رویکـرد واقعگرایانـه داشـته و بـر صـورت، شـدت و علـل عینـی مسـائل تمرکـز میکننـد. بنابرایـن نقـش اندیشـمندان در ایـن زمینه ترسـیم دسـتورالعملهای مطلـوب بـرای تغییـر وضـع عینـی از طریـق راهکارهـای متناسـب ایـن پارادایـم اسـت. ماننـد سـنجش نگرشـها و رفتارهـای زیسـت محیطـی و یـا ابـداع راه حلهـای مهندسـی در راسـتای حـل پدیدههـای عینـی. در عیـن حـال جهانیشـدن و جهانیسـازی، در دههـای اخیـر ایـن رونـد را متشـدد و حتـی زیانبـار سـاخته و در نتیجـه تاثیـرات مثبـت و منفـی بسـیاری بـرای انسـانها و جهانـی کـه در آن زندگـی میکننـد داشـته اسـت (صالحـی و دیگـران، ۱۳۹۱، ص ۷۵). لـذا جهانیشـدن مسـائل محیطزیسـت سـبب شـد تـا جامعـه جهانـی در برابـر آن عکسـالعمل نشـان دهد. برگزاری کنفرانسـها و شـکلگیری کنوانسـیونهای بینالمللـی بـا هـدف حفـظ و ترمیـم محیطزیسـت و پیشـگیری از مخاطـرات زیسـتمحیطی، نشـان از توجـه کشـورها در عرصـه بینالملـل بـه حـوزه محیـط زیسـت دارد. ایـن وضعیـت باعـث شـد تـا کشـورهای عضـو شـده در ایـن کنوانسـیونها در قالـب نهادهـای سیاسـتگذار، اقـدام بـه تدویـن قوانیـن و مقـررات محیطزیسـتی نماینـد. ایـن سیاسـتگذاریها در طـول زمـان دچـار تغییـر شـده و حتـی در یـک زمـان واحـد ممکـن اسـت، در تضـاد بـا یکدیگـر باشـند. یکـی از دلایـل ایـن امـر بـه تاثیـر پذیـری سیاسـتگذاریها از گفتمانهـای زیسـتمحیطی مربـوط میشـود (همـان، ص ۷۶). مـروری بـر رونـد تحـول مسـائل زیسـتمحیطی در عرصـه بینالمللـی نیـز حاکـی از ایـن واقعیـت اسـت کـه جامعهشناسـان از رویکردهـای عینیگرایانـه در طـرح مسـائل زیسـتمحیطی بـه رویکردهـای کیفـی متمایـل شـدهاند (هانیگـن، ۱۳۹۲، مقدمـه) و اساسـا گفتمـان زیسـت محیطـی زمانـی اهمیـت مییابـد کـه از منظـری کیفـی بـه طـرح مسـائل محیطزیسـتی بپردازیـم. اگرچـه جامعهشناسـان کلاسـیک نظیـر وبـر و دورکیـم و مارکـس توجـه کمتـری بـه محیـط زیسـت داشـتهاند؛ ولـی در سـالهای اخیـر و بـا مشـاهده مشـکلات زیسـت محیطـی ناشـی از صنعتـی شـدن همچـون کشـف حفرهـای بـزرگ در لایـه ازن در سـال ۱۹۸۵ و فاجعـه چرنوبیـل در سـال ۱۹۸۶ نگاههـای خوشـبینانه بـه رشـد بیپایـان و رابطـه انسـان بـا محیـط زیسـت تغییـر کـرد و از دهـه ۱۹۶۰ بـه بعـد جامعهشناسـی نیـز جایـگاه خـود را در ایـن مسـیر پیـدا کـرد (صالحـی، ۲۰۰۸، ص ۱). بـه عبارتـی در اینبـاره میتـوان بـا «بنتـون و ردکلیـف»۲ هـم عقیـده شـد کـه: «فـاز جدیـد دغدغـه زیسـت محیطـی موجـب شـده کـه دانشـمندان اجتماعـی نقـش وسـیعتر، متفاوتتـر و خلاقانهتـری را در مباحـث زیسـت محیطـی ایفـا کننـد (ردکلیـف و بنتـون، ۱۹۹۴، ص ۵). امـروزه

۲. Redclift & Benton

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

جامعهشناسان محیطزیست با تاکید بر گفتمانهای زیستمحیطی درصددند نشان دهند که هم تصمیمات و سیاستگذاریهای کلان(حوزه مدیریت عرضه) و هم نوع ارزشها و رفتارها و کنشهای زیستمحیطی (حوزه مدیریت تقاضا) در انگارههای گفتمانی شکل میگیرند و به عبارتی سیاستها و رفتارهای حوزه محیطزیست در برههای زمانی را نتیجه تسلط انگارههای گفتمانی در آن دوره میدانند. لذا در سالهای اخیر کاربرد رویکرد کیفی و مخصوصا روش تحلیل گفتمان برای تحلیل نحوه نگارش، پذیرش و کاربست راهبردی متون، تصاویر و ایدههای زیست محیطی افزایش یافته است (هانیگن، ۱۳۹۲، ص ۵۹). در ایران نهادهای مختلفی اقدام به تدوین قوانین و سیاستگذاری در حوزه محیط زیست میکنند. نهاد دولت در قالب برنامههای توسعه، شورایعالی محیط زیست در ذیل نهاد دولت، و نمایندگان مجلس شورای اسلامی در قالب نهاد مجلس، اقدام به تدوین قوانین و سیاستهایی میکنند که نقشه راه محیط زیست را نشان میدهد.

در واقع مذاکرات و قوانین زیستمحیطی مجلس شورای اسلامی به مثابه سیاستهای کلان زیست محیطی که خط و ربط زیست محیطی را تعیین میکنند، همواره میتوانند بر پدیدههای زیستمحیطی موثر باشند و متقابلاً از آن تاثیر بپذیرند. دستگاه قانونگذاری از طریق تدوین قوانین و سیاستها در صدد اصلاح و یا پیشگیری از مسائل زیست محیطی است. قانون اساسی نیز در اصل پنجاهم، آن را یک اصل و یک وظیفه تلقی نموده است (حاتمی، ۱۳۹۰، ص ۱۹). نمایندگان در ادوار مختلف، مذاکراتی را بر اساس لوایح دولت یا طرحهای خود مجلس، صورت دادهاند که برخی از آنها در یک رقابت گفتمانی، با تصویب نمایندگان به قانون تبدیل شدهاند و البته برخی نتوانستهاند رای کافی برای لازم الاجرا شدن بیاورند. اما بطور کلی، جدای از تصویب یا رد آنها، مذاکرات روح کلی حاکم بر فضای ذهنی نمایندگان مجلس پیرامون مسائل زیست محیطی را منعکس میکند که بررسی آنها میتواند، خطوط فکری حاکم بر نمایندگان را برجسته و آشکار نماید. از سویی، در سطح جهانی گفتمانهای متعددی برای تحلیل جایگاه محیط زیست شکل گرفتهاند که هر چند از تعدد برخوردارند اما دارای یک خط سیر مشخصی از محیطزیستگرایی به زیستبومگرایی میباشند (برول، ۲۰۰۰؛ جان درایزک، ۲۰۰۵) و (صالحی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۷۶). درحال حاضر هرندل و براون (Brown & Herndel) برول(Brulle) و جان هانیگن(JohnHannigan) از مهمترین جامعهشناسانی هستند که گونهشناسیهای مختلفی از گفتمانهای زیست محیطی ارائه کردهاند (همان، صص ۶۴-۶۰). با توجه به این نکته در این مقاله درصدد خواهیم بود که با خوانش مذاکرات زیست محیطی نمایندگان، آنها را با الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی مورد انطباق قرار دهیم. لذا سوال اصلی آنست که آیا مذاکرات زیستمحیطی نمایندگان مجلس ایران با الگوهای گفتمانی دنیا که در کارهای برول، هانیگن و هرندل و براون منعکس است، قابل انطباقاند یا خیر؟ با توجه به این نکته که مسائل زیست محیطی در دنیای امروز مسائلی فراملی و جهانی هستند، حل مسائل و مشکلات زیست محیطی نیز نیاز به عزم و نگرشی جهانی دارند. در واقع راهکارها، راهبردها، تصمیمات و سیاستهای اتخاذ شده از سوی نهادهای سیاستگذاری مانند مجلس، بستگی به نوع گفتمان حاکم بر آن نهادها دارد. بنابراین شناسایی این گفتمانها میتواند به آشکار شدن الگوهای زیست محیطی حاکم کمک نماید. از طرفی میتوان با انطباق مذاکرات مذکور با الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی، نشان داد که آیا نگرشها، فهم و ادراکات زیست محیطی نمایندگان مجلس شورای اسلامی در کانتکس جهانی قرار دارند یا محیط زیست را به مثابه مسائلی محلی و بومی و خارج از فرایندهای جهانی درک میکنند.

اهمیت تحقیق

تحقیق پیرامون گفتمانهای زیست محیطی میتواند الگوها و نگرشهای کلان حاکم بر نهادهای تصمیمگیر را آشکارتر نماید و از این طریق به درک و حل مسائل زیستمحیطی کمک نماید. با توجه به این نکته که حوزه محیط زیست، نظر پژوهشگران فعال در مجموعه وسیعی از رشتههای دانشگاهی را به خود جلب کردهاست، لذا از منظر

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

علمـی واجـد اهمیـت فراوانـی میباشـد (ردکلیـف و بنتـون، ۱۹۹۴، ص ۱). از سـویی دیگـر در طـی یکـی دو دهـهی گذشـته کنفرانسـها کنوانسـیونها و توافقنامههـای بینالمللـی متعـددی بـا محوریـت چالشـهای زیسـت محیطـی توسـط سـازمانهای رسـمی بینالمللـی، ماننـد سـازمان ملـل انجـام شـده کـه بـا اسـتقبال حکومتهـا و کشـورهای مختلـف مواجهشـده اسـت. در کنوانسـیونهای و کنفرانسـهای مذکـور همـواره اصـول و قواعـدی مـورد توافـق حکومتهـا و در سـطح مجامـع بیـن المللـی قـرار میگیـرد کـه براسـاس حقـوق بینالملـل همهی کشـورهای امضـاء کننـده آن ملـزم بـه رعایـت مفـاد آن میگـردد» (حاتمـی، ۱۳۹۰، ص ۱۹). بنابرایـن بـا توجـه بـه تأکیـدی کـه بـر موضوعـات زیسـتمحیطی در قوانیـن بیـن المللـی و داخلـی شـده اسـت تحقیـق پیرامـون مسـائل زیسـت محیطـی از منظـر حقوقـی و قانونـی نیـز دارای اهمیـت به سـزایی میباشـد. از سـویی دیگـر مسـائل زیسـت محیطی هزینههـای اقتصـادی فراوانـی بـر دوش حکومتهـا و مـردم حمـل میکنـد. هزینهـی فرسـایش خـاک در ایـران (روزنامـه بهـار، ۱۳۹۲، ۱۹ فروردیـن). اثـر آلودگـی هـوا و افزایـش آلایندههـای جـوی بـر هزینههـای پزشـکی و سـلامت همـواره افزایـش مییابـد. تغییـر اکوسیسـتم هـا و خشـک شـدن رودهـا و تالابهـا، بـار اقتصـادی سـنگینی بـر دوش مـردم و جامعـه محسـوب میشـود (روزنامـه ایـران، ۱۳۹۱، ۲۰ آبـان). لـذا از منظـر اقتصـادی نیـز ایـن موضـوع دارای اهمیـت اسـت. بعـلاوه، آموزههـای دینـی برگرفتـه از آیـات قرآنـی و روایـات، نشـانگر آن اسـت کـه اسـلام بـه مسـأله محیطزیسـت و نحوهـی رفتـار بـا آن توجـه شـایانی داشـته اسـت (اسـراری و دیگـران، ۱۳۹۰، ص ۱). در ایـن زمینـه آیـات فراوانـی وجـود دارد کـه بارهـا بـر رفتارهـای اصلاحگرانـه و سـازنده تأکیـد کـرده اسـت (سـورهی اعـراف آیهـی ۸۵) و (سـورهی بقـره آیهـی ۲۰۵). روایـت هایـی از پیامبـر اکـرم(ص) نیـز در ایـن راسـتا وجـود دارد کـه میفرمایـد از زمیـن حفاظـت کنیـد بـه درسـتی کـه آن مـادر شماسـت (اسـراری و دیگـران،۱۳۹۰، ص ۴). لـذا از منظـر دینـی و مذهبـی نیـز پرداختـن بـه مسـائل زیسـت محیطـی دارای ضـرورت و اهمیـت فراوانـی اسـت. از طرفـی شناسـایی و تحلیـل گفتمانهـای زیسـت محیطـی مجلـس بـه طـور خـاص نیـز واجـد اهمیـت اسـت. بررسـی تاریـخ معاصـر نشـان میدهـد کـه پدیدههـا، جریانهـا و رخدادهـای زیسـت محیطـی از مهمتریـن نیروهـای اثرگـذار بـر تحـولات جامعـه در عرصههـای مختلـف بودهانـد. بدیهـی اسـت کـه بـا گسـترش روز افـزون پدیدههـا و جریانهـای مذکـور، اهمیـت مطالعـه آن دو چنـدان میشـود. بـا ورود افـراد و نماینـدگان مجلـس بـه درونگفتمـان و تبدیلشـدن شـان بـه سـوژههای گفتمانـی، تحولـی در آنهـا بوجـود میـآورد کـه باعـث میشـود بـر اسـاس چارچوبهـای گفتمانـی مسـلط آن لحظـه بیاندیشـند و تصمیـم بگیرنـد کـه میتـوان نتیجـه آن را در مذاکـرات و قوانیـن و سیاسـتهای خـاص در دورانهـای خـاص مشـاهده کـرد. در واقـع گفتـمانها در هـر دوره بـا بازنـمایی واقعیـت بـه گونهـای خـاص عمیقـاً بـر کنشـهای هواخواهـانش در زندگـی روزمـره تاثیـر میگـذارد و لـذا روایـت گفتمانی آن از واقعیـت، بواسـطه نسـبت دادن معنـا بـه جهـان تحـت تاثیـر شـرایط اجتماعـی خاصـی بـوده و دارای پیامدهـای اجتماعـی خاصـی اسـت (خسـروی،۱۳۹۰، ص ۱۵). لـذا مقایسـه مذاکـرات مجلـس بـا الگوهـای گفتمـان جهانـی، نـه فقـط فهمـی دقیقتـر از جایـگاه محیـط زیسـت در ادوار مجلـس میگشـاید بلکـه، نـوع درک نماینـدگان از مسـائل زیسـت محیطـی و سیاسـتگذاری ایـن حـوزه را آشـکار میکنـد. شناسـایی فضـای گفتمانـی حاکـم بـر رونـد مذاکـرات میتوانـد یـک نـگاه کلان و تاریخـی را در حوزهـی سیاسـتگذاری محیـط زیسـت در اختیـار قانونگـذاران و سیاسـتگذاران قـرار دهـد. ایـن امـر ایـن امـکان را بـه آنـان میدهـد کـه بـا نـگاه بـه گذشـته نقـش مؤثرتـر و مفیدتـری در آینـده سیاسـتگذاری محیـط زیسـت ایفـا کننـد (صالحـی و دیگـران، ۱۳۹۳، ص ۷۴)

مبانـی نظـری: الگوهـای جهانـی گفتمـان زیسـت محیطـی

در سـالهای اخیـر تحلیـل گفتمـان بـه عنـوان روشـی بـا کارایـی روز افـزون بـرای تحلیـل چگونگی ایجـاد پذیرش و آرایـش اسـتراتژیک متـون، تصاویـر و ایدههـای زیسـت محیطـی مطـرح شـده اسـت. گفتمـان در مطالعـات زیسـت محیطـی بـه طـرق مختلفـی مطـرح شـده اسـت. از یـک خـط داسـتانی کـه تابلـوی راهنمـا بـرای کنـش در اقدامـات نهـادی فراهـم میکنـد گرفتـه (هایـر، ۱۹۹۵) تـا چهارچوبـی بـرای جنبـش اجتماعـی کـه اقـدام در سـازمانهای جنبـش هـای زیسـت محیطـی را ممکـن میسـازد، تـا یـک مجموعـه معانـی زیسـت محیطـی کـه حـول واژههـا، تصاویـر، مفاهیـم و فعالیتهـا سـاخته

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

شـده اسـت (مایرسـون و ریدیـن، ۱۹۹۶). کتابهـا و آثـار بسـیاری وجـود دارد کـه دربـاره گفتمـان زیسـت محیطـی بحـث کردهانـد امـا بسـیاری از آنهـا سـنخ شناسـی ارائـه نمیکننـد. ماننـد: تحلیـل دقیـق برسـاختگرایی اجتماعـی مارتیـن هایـر (۱۹۹۵) از گفتمـان نوسـازی اکولوژیکـی در مـورد بارانهـای اسـیدی در بریتانیـا و هلنـد طـی دههـای ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰. و تحلیـل کارن لیتفیـن (۱۹۹۴) در زمینـه تغییـرات گفتمـان بینالمللـی تخریـب جهانـی لایـه ازن در دهـه ۱۹۸۰ (هانیگـن، ۱۳۹۲، ص ۶۳). و از ایـن جهـت بـه کار مـان در ایـن مقالـه نمیآینـد، چراکـه هدفمـان، اشـاره و الگوگیـری از رویکردهایـی اسـت کـه گونهشناسـی یـا سنخشناسـی از گفتمانهـای زیسـت محیطـی ارائـه میکننـد.

در یـک رهیافـت کلـی و کلان، میتـوان گفتمانهـای موجـود در زمینـه محیـط زیسـت را در قالـب دو رویکـرد از هـم متمایـز کـرد: ۱- محیـط زیسـتگرایی (environmentalism) و ۲- زیسـت بومگرایـی (ecologism). سـیر تحـول تاریخـی گفتمانهـای زیسـت محیطـی، بیانگر نوعـی حرکـت و انتقـال از محیـط زیسـتگرایی بـه زیسـت بومگرایـی میباشـد (صالحـی و دیگـران، ۱۳۹۳، ص ۸۲). بـه ایـن صـورت کـه تـا اواسـط قـرن بیسـتم، بـر اسـاس رویکـرد مسـلط علمگـرای پوزیتویسـتی، ایـن اندیشـه در حـوزه علـوم اقتصادی و دانشـهای زیسـت محیطـی حاکم بـود کـه رشـد اقتصـادی و بهرهبـرداری از منابـع محیـط زیسـت حـد و مـرزی نـدارد و کـره زمیـن از امکانـات تقریبـا بیپایانـی بـرای حفـظ و بازسـازی خـود برخـوردار اسـت. ایـن رویکـرد بـه محیـط زیسـت گرایـی معـروف شـد. رویکـرد گفتمانـی محیـط زیسـت گرایانـه معتقـد اسـت بـدون هرگونـه دگرگونـی بنیادیـن در ارزشـهای کنونـی و الگوهـای تولیـد و مصـرف، میتـوان مسـائل زیسـت محیطـی را از میـان برداشـت (دابسـون، ۱۳۷۷، ص ۱۰). محیـط زیسـتگرایی کمتـر بـه ارزشـهای بنیادین طبیعـت توجـه دارد و اساسـا طبیعـت را مجموعهـای از منابـع در خدمـت انسـان بـه حسـاب مـی آورد، امـا پژوهشـهای دانشـمندان علـوم طبیعـی و اجتماعـی در دهـه ۱۹۶۰ نشـان داد کـه امکانـات رشـد و توسـعه در روی زمیـن محـدود اسـت (صالحـی و دیگـران، ۱۳۹۳، ص ۸۳). در واقـع رشـد فزاینـده مسـائل زیسـت محیطـی در جهـان باعـث گسـترش اندیشـهها و نظریههـای جدیـد دربـاره ماهیـت طبیعـت، محیـط زیسـت و نحـوه ارتبـاط انسـان بـا آن گردیـد و زمینـه رشـد رویکـرد زیسـت بومگرایـی را فراهـم آورد. رویکـرد گفتمانـی زیسـت بومگرایـی معتقـد اسـت کـه حیـات پایـدار و شـکوفای انسـانها بـه دگرگونـی بنیادیـن در رابطهـاش بـا جهـان طبیعـی، و شـیوه زندگـی اجتماعـی و سیاسـی انسـان بسـتگی دارد (دابسـون، ۱۳۷۷، ص ۱۰). میتـوان گفـت کـه رویکـرد زیسـت بومگرایـی نوعـی انقـلاب فکـری و انـگاره جدیـد بـرای تحلیـل عمیقتـر بحـران زیسـت محیطـی و جسـتجوی راهکارهـای جدیـد بـرای کاهـش و مقابلـه بـا آنسـت. بنابرایـن زیسـت بومگرایـی پدیـد آورنـده هویـت نوینـی اسـت کـه نـوع بشـر را عنصـری از طبیعـت میدانـد (کاسـتلز، ۱۳۸۲). ایـن هویـت فراتـر از مرزهـای ملـی، نـژادی، طبقاتـی و بومـی بـوده و دربرگیرنـده دیدگاهـی جهانـی اسـت کـه بـر منافـع و مصالـح مشـترک همـه انسـانها بـر روی زمیـن تاکیـد میکنـد. در ادامـه سـه مـورد از گونهشناسـیهای گفتمانهای زیسـت محیطـی جهـان امـروز معرفـی میشـوند کـه در قالـب انـگاره گفتمانـی زیسـت بـوم گرایـی قـرار میگیرند. چراکـه اساسـا نگاهشـان بـه محیطزیسـت، جهانـی بـوده و نهایتـا حامـی محیـط زیسـتاند.

یکـی از تلاشـهای اساسـی بـرای سـامان بخشـیدن بـه تحلیـل گفتمـان زیسـتمحیطی از طـرف هرنـدل و بـراون (۱۹۹۶) صـورت گرفتـه اسـت. «مـدل لفاظـی گفتمـان زیسـت محیطـی» بـه شـکل سـه دایـره اسـت کـه هـر یـک از آنهـا در گوشـهای از یـک مثلـث قـرار گرفتهانـد. در رأس آن مثلـث، «گفتمـان انتظامـی»۳ قـرار دارد و بـه نهادهـای قدرتمنـدی اشـاره میکنـد کـه تصمیمگیـری و سیاسـت گذاریهـای زیسـتمحیطی را انجـام میدهنـد. در اینجـا بـا طبیعـت بـه عنـوان یـک منبـع برخـورد میشـود. در گوشـهی پاییـن سـمت راسـت مثلـث، «گفتمـان علمـی»۴ قـرار دارد کـه در آن طبیعـت بـه عنـوان موضـوع دانـش مطمـح نظـر قـرار میگیـرد کـه از طریـق روشـهای علمـی ایجـاد میشـود. سیاسـتگذاران همـواره تصمیمـات خـود را در اینجـا و بهویـژه بـا تکیـه بـر اطلاعـات فنـی و شـواهد کارشناسـان بنـا میکننـد. در نهایـت دقیقـا در قطـب متضـاد در گوشـهی سـمت چـپ «گفتمـان شـاعرانه»۵ قـرار دارد کـه مبتنـی بـر روایتهایی

۳. discourse Regulatory
۴. discourse Scientific
۵. discourse Poetic

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

در مورد طبیعت است که بر زیبایی معنویت و نیروی عاطفی تاکید میورزد. نوشتن درباره طبیعت مثالی از این دست است. هرندل و براون تأکید میکنند که این سه گفتمان قدرتمند زیست محیطی در هر صورت مستقل از هم یا خالص نیستند و اغلب با هم تلفیق میشوند. در چنین مواردی بهتر است بهدنبال یافتن «جهتگیریهای غالب»۶ باشیم (عنبری و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۶۱). اقدام دیگری که در راستای طبقه بندی گفتمانهای زیستمحیطی صورت گرفته است، سنخ شناسی برول (۲۰۰۰) از چهارچوبهای استدلالی است که مورد پذیرش جنبش زیست محیطی ایالات متحده واقع شد. برول بر اساس ادبیات فلسفه زیست محیطی و مطالعهی دقیق تاریخ محیط زیستگرایی در آمریکا به نُه گفتمان متمایز دست یافت:

۱. **تقدیر آشکار**[۷] (استخراج و توسعهی منابع طبیعی به محیط زیست ارزشی میبخشد که درغیر آن صورت فاقد شبود)

۲. **مدیریت حیات وحش**[۸] (مدیریت علمی اکوسیستمها میتواند بقای جمعیت پایدار حیات وحش را برای سرگرمیهایی نظیر شکار تضمین کند)

۳. **حفاظت از محیط زیست**[۹] (منابع طبیعی باید با استفاده از رویکرد فایدهگرایانه و به طور فنی مدیریت شوند)

٤. **محافظت از طبیعت**[۱۰] (گسترهی حیات وحش باید از تهاجم انسان در امان بماند، چرا که از ارزش معنوی و زیبایی شناختی برخوردار است)

۵. **محیط زیستگرایی اصلاحی**[۱۱] (اکوسیستمها باید به منظور سلامتی انسانها محافظت شوند)

٦. **اکولوژی ژرف**[۱۲] (تنوع حیات در زمین باید حفظ شود چون دارای ارزشی ذاتی است)

۷. **عدالت زیست محیطی**[۱۳] (مشکلات زیست محیطی بازتاب و نتیجهی نابرابریهای اجتماعی اساسی است)

۸. **اکوفمنیسم** (سوء استفاده از اکوسیستم نشان دهندهی تسلط و عدم توجه مردان به نظم و چرخهی طبیعت است)

۹. **الهیات محیطی**[۱٤] (انسانها مجبورند از طبیعت حفاظت کنند چون مخلوق خداست).

برول معتقد است که این چندگانگی در گفتمانها موجب تکهتکه شدن جنبش زیست محیطی آمریکا و مانع از آن شده که این جنبش با صدایی واحد و متحد با مخاطب آگاه ملی سخن بگوید. طرفداران هر یک از این چهارچوب استدلالی در یک فرایند تشکیک و عدم تفاهم متقابل با یکدیگر سخن میگویند. برول هم مانند «اشنایبرگ»[۱۵] و پیروانش نتیجه میگیرد که بدون تغییر ساختاری واقعی، هیچ کنش زیستمحیطی معناداری نمیتواند وجود داشته باشد. تا مادامی که گفتمانهای مربوط به محیط زیست، خاستگاههای اجتماعی زیست بومی را بپوشاند و ادعای یک دید منسجم از خیر عمومی زیست محیطی را داشته باشند، بعید به نظر میرسد این امر اتفاق بیافتد (همان، ص ۶۲). جان هانیگن نیز سه گفتمان محیط زیستی را مشخص میکند: گفتمان آرکادی، گفتمان بوم شناختی و گفتمان عدالت زیست محیطی. ترتیب این گفتمانها تاریخی نیست، بلکه هر یک در مراحل مختلفی از تاریخچه جنبش محیط زیست جایگاه نخست را داشته است. ویژگی برجسته حاکم بر آنها همانند مدل هرندل و

۶. tendencies Dominant
۷. destiny Manifest
۸. management Wildlife
۹. Conservation
۱۰. Preservation
۱۱. environmentalism Reform
۱۲. ecology Deep
۱۳. justice Environmental
۱۴. Ecotheology
۱۵. Schnaiberg

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

بـراون «انگیـزه» و «توجیـه» اقـدام در زمینـه محیـط زیسـت اسـت (هانیگـن، ۱۳۹۲، ص ۶۳).

جدول ۱. گونه شناسی گفتمان‌های زیست محیطی هانیگن

گفتمان	آرکادی	حفظ اکوسیستم	عدالت زیست محیطی
منطق دفاع از محیط زیست	طبیعت ارزش زیباشناختی و معنوی دارد	دخالت انسان در اجتماعات حیاتی، تعادل طبیعت را برهم می زند	همه ی شهروندان حق زندگی و کار در محیط زیست سالم را دارند
کتاب های نمادین	اولین تابستان من در سیرا	بهار خاموش؛ نشریه شهر ماسهای	زباله دان در دیکسی
محل ظهور	بازگشت به جنبش طبیعت	علم زیست شناسی	کلیساهای سیاه پوستان
متحدان اصلی	حفاظت کنندگان	بوم شناسی و علم اخلاق	حقوق مدنی و محیط زیست گرایی جوامع محلی

الـف) گفتمـان آرکادی: ون کوپـن (۱۹۹۸) سـه ویژگـی را بـرای گفتمـان آرکادی بیـان مـی کنـد: بیرونی بـودن، تصویرسـازی و تکمیلکنندگـی. بیرونـی بـودن بـه ایـن معنـی اسـت کـه طبیعـت آرکادی بـه عنـوان امـری بیرونـی نسـبت بـه جامعـه انسـانی سـاخته شـده اسـت یـا اینکـه حداقـل از زندگـی روزمـره شـهری حـذف شـده اسـت. تصویـر سـازی بیانگـر ایـن اسـت کـه تصویـر طبیعـت در سـنت آرکادی بـه صـورت تصاویـر بصـری و کلیشـه ای در حافظـه فرهنگـی جـای گرفتـه اسـت. از قرنهـا پیـش چنیـن مناظـری در نقاشـی هـای انگلیسـی و هلنـدی یافـت می‌شـد امـا امـروزه، آنهـا بیشـتر بـا عکسـهای مناظـر بکـر طبیعـت وحشـی نظیـر جنـگل هـای اسـتوایی آمـازون مرتبـط اسـت. نهایتـاً سـنت آرکادی را مـی تـوان از طریـق چارچـوب تکمیـل کنندگـی بـه بهتریـن وجـه درک کـرد. بـه عبارتـی سـنت آرکادی در نقطـه مقابـل جامعهـی صنعتـی شـهری و همـه مشـکلات اجتماعـی و زیسـت محیطـی مرتبـط بـا آن قـرار میگیـرد (هانیـگان، ۱۳۹۲، ص ۶۵). بـا افزایـش سـریع رونـد شـهری شـدن اروپـا و امریـکا در اواخـر قرن نوزدهـم دیدگاههـا بـه طبیعـت بـه سـرعت متحـول شـد. بـه طـور خـاص مفهـوم «توحـش یـا طبیعـت وحشـی» کـه مدتهـای طولانـی تهدیـدی بـرای شـهر نشـینی تلقی میشـد کنـار رفـت و جـای خـود را بـه تصویـری بسـیار رمانتیـک از طبیعـت داد کـه در آن توحـش ارزشـمند بـود. در بسـیاری از ادبیـات اسـطورهای گذشـته و کنونـی مـا تصویـر سـنتی از طبیعـت و سـاکنانش بـه صورتـی ترسـناک منعکـس شـده اسـت. بـرای مثـال در قصـه هـای ترسـناک ماننـد «قرمـز کوچولـوی درشـکه سـوار» و «پیتـر و گـرگ» گـرگ نقشـی محـوری بـازی میکنـد همچنیـن در یکـی از آخریـن کارهـا در ایـن زمینـه «دیزنـی» در فیلـم «دیـو و دلبـر» جنـگل را مکانـی خطرنـاک بـرای کـودکان تنهـا معرفـی کـرده اسـت.

ب) گفتمـان بـوم شـناختی یـا حفـظ اکوسیسـتم: دومیـن گفتمـان عمدهـای کـه چگونگـی برخـورد بـا طبیعـت و محیـط زیسـت را شـکل داده اسـت بـر محـور مفاهیـم «بومشناسـی» و «زیسـتبوم» بنـا شـده اسـت. بـا اسـتناد بـه واژه شناسـی هرنـدل و بـراون (۱۹۹۶) میتـوان گفـت کـه گفتمـان علمـی گرایـش غالـب در ایـن گفتمـان اسـت گرچـه در دهـه ۱۹۷۰ ایـن گفتمـان بـا یـک فشـار و کشـمکش هنجـاری وارد جنبـش زیسـت محیطـی در حـال ظهـور شـد. تـا اوایـل دهـه ۱۹۷۰ بومشناسـی تبدیـل بـه سـنگ بنـای دغدغـه جدیـد و سـریع الانتشـار نسـبت بـه محیـط زیسـت شـده بـود. بومشناسـان بـه طـور فزایندهـای پـا را از نقـش دانشـمندی خـود فراتـر گذاشـتند تـا بتواننـد سـهم عمدهـای در منازعـات زیسـت محیطـی داشـته باشـند. تعـداد زیـادی واژههـای جدیـد بـه ادبیـات انگلیسـی اضافـه شـدند؛ مثـل سیاسـت اکولوژیکـی فاجعـه اکولوژیکـی و آگاهـی اکولوژیکـی (ورسـتر، ۱۹۷۷، ص ۳۴۱). مجلـه انگلیسـی بومشـناس بـه مرکـز ثقلـی بـرای محیـط زیسـتگرایان چـپ تحـت رهبـری ادوارد گلـد اسـمیت تبدیـل شـد. بهطـور طنزآمیـزی تمـام ایـن

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

اتفاقـات در میانهـی یـک شـکاف روشـنفکری عمیـق در زمینـه بومشناسـی زیستشـناختی، بیـن بومشناسـی زیسـتبوم و بومشناسـی تکاملـی، بـر سـر مفهـوم «انتخـاب گروهـی» کـه نوعـی «خـود – تنظیمـی» اسـت و بـه طـور طبیعـی رشـد جمعیـت را کنتـرل مـی کنـد، رخ داد. عوامـل کلیـدی مختلفـی وجـود دارنـد کـه محوریـت بـوم شناسـی زیسـت بـوم را در ظهـور محیـط زیسـت گرایـی در دهـه ۱۹۷۰ تبییـن مـی کننـد. اول زبـان و منطـق بـوم شناسـی بـا دغدغـه هـای فزاینـده ای در مـورد تشعشـعات رادیواکتیـو مسـمومیت ناشـی از آفتکشـها ازدیـاد جمعیـت آلودگـی شـهری و علاقـه بـه سـاخت یـک نظریـه علمـی فراگیـر در مـورد مشـکلات زیسـت محیطـی ارتبـاط داشـت. بومشناسـی از یـک مـدل علمـی بـرای فهـم اجتماعـات گیاهـی و حیوانـی بـه نوعی«سـلاح سـازمانی» تغییـر شـکل داد کـه مـی توانسـت بـرای سـامان دهـی گسـترش واحیـای اخلاقـی امـر اجتماعـی مـورد اسـتفاده قـرار گیـرد. در ایـن فراینـد بـوم شناسـی بهترکیـب جدیـدی دسـت یافـت: سیاسـیتر جهانیتـر و مخربتـر بـود (سـیرز، ۱۹۶۴؛ شـپرد، ۱۹۶۹). درحالـی کـه برخـی از بـوم شناسـان علمـی نسـبت بـه بازسـازی ایـن مفهـوم واکنـش منفـی نشـان دادنـد؛ دیگـران از آن حمایـت کردنـد بـا ایـن اسـتدلال کـه بحـران زیسـت محیطـی مسـتلزم معنـای جدیـدی از فعالیـت اجتماعـی از جانـب محققـان بومشناسـی اسـت. دسـتهی دوم بـه مدعیـان منتفـذی تبدیـل شـدند کـه یـک دیـدگاه سیاسـی را ارائـه مـی کردنـد کـه در آن مرزهـای بیـن طبیعـت و جامعـه بـه عمـد نادیـده گرفتـه می‌شـد.

ج) گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی: در دهـی ۱۹۸۰ مجموعـه ی جدیـدی از «صـورت هـای گفتمانـی» در ایـالات متحـده ظهـور کردنـد که در تفسـیر مشـکلات و اولویتهـای زیسـت محیطـی تفـاوت زیـادی بـا گفتمـان هـای رایـج داشـتند. «دورسـتا تیلـور» (۲۰۰۰، صـص ۵۶۶-۵۰۸) میگویـد کـه اندیشـه عدالـت زیسـت محیطـی بـه عنـوان بخـش اصلـی گفتمـان زیسـت محیطـی ظاهر شـده اسـت و در ایـن مـدت کمـی کـه مطـرح بوده اسـت ماهیـت گفتمـان زیسـت محیطـی را تغییـر داد و چالشـی را بـرای سـلطهی رویکـرد نویـن زیسـت محیطـی ایجـاد میکنـد. عدالـت زیسـت محیطـی مجموعـه ای از دعـاوی را در ارتبـاط بـا آلودگـی هـای سـمی بـا توجه بـه «حقوق مدنـی» کسـانی کـه صدمـه دیدنـد و نـه در رابطـه بـا «حقـوق طبیعـت» مطـرح میکنـد (نـاش، ۱۹۸۹). کاپـک (۱۹۹۳) چهـار مؤلفهـی عمـده چهارچـوب عدالـت زیسـت محیطـی را تعییـن مـی کننـد: حـق کسـب اطلاعـات در مـورد موقعیـت یـک فـرد، حـق دادرسـی جـدی بـه هنـگام طـرح دعـاوی مربـوط بـه آلودگـی، حـق غرامـت گرفتـن از کسـانی کـه یـک محلهـی خـاص را آلـوده سـاخته انـد و حـق مشـارکت دموکراتیـک در تصمیـم گیـری بـرای آیندهـی یـک اجتمـاع آلـوده. هـر کـدام از ایـن مؤلفههـا نمایانگـر یـک ادعـای خـاص هسـتند کـه از لحـاظ معانـی بـا یـک زبـان اسـتحقاقی[۱۶] بیـان شـده انـد (ایبـارا، کیتوسـه، ۱۹۹۳). در ایـن مقالـه سـعی شـده، بـا الهـام از الگوهـای جهانـی گفتمـان زیسـت محیطـی، میـزان انطبـاق مذاکـرات نماینـدگان بـا هـر یـک از الگوهـای مذکـور، مـورد بررسـی قـرار گیـرد تـا از ایـن طریـق بتـوان تشـخیص داد کـه محیـط زیسـت در چـه فضایـی دیـده شـده اسـت.

روش تحقیق

رویکـرد ایـن مقالـه بـا توجـه بـه دادههـای تحقیـق کـه عبارتنـد از مذاکـرات مجلـس، رویکـرد کیفـی و از نـوع تطبیقـی اسـت. پژوهـش کیفـی بـرای درک و تبییـن پدیدههـای پیچیـده اجتماعـی از دادههـای کیفـی، نظیـر دادههـای حاصلـه از مصاحبـه، مشـاهده و مسـتنداتی ماننـد متـن و نظایـر آن اسـتفاده می‌کنـد (رضاعلـی، ۱۳۹۴). دادههـای ایـن پژوهـش شـامل کلیـه مذاکـرات نماینـدگان هفـت دوره مجلـس شـورای اسـلامی مـی باشـد کـه در طـی ۳۳۲۸ جلسـه در ادوار مذکـور مـورد مذاکـره قـرار گرفتـه انـد. در تحقیقـات کیفـی، هـدف نمونـه گیـری، انتخـاب نمونـه هایـی اسـت کـه بـا نظریـه همخوانـی داشـته باشـند یـا مقولههـای نظـری را پرکننـد (قجـری، ۱۳۸۷، ص ۱۰۶)؛ لـذا برخـی از محققان عرصـه روش کیفـی، شـیوههایی از جملـه نمونهگیـری سـاده (convenience) روش گلولـه برفـی (snow ball) نمونـه گیـری تئوریـک یـا مبتنـی بـر هـدف را بـه عنـوان شـیوه هـای نمونـه گیـری در تحقیقـات کیفـی مطـرح میکنند(ادیـب حـاج باقـری، ۱۳۸۵، ص ۳۳). بـه نظـر وداک (۲۰۰۱) ون دایـک (۲۰۰۱) و فـرکلاف (۲۰۰۵) تحلیلگـر گفتمـان بایسـتی بـرای انتخـاب نمونـه

۱۶. Entittlement

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

از میـان دادههـای بـی شـمار بـا مشـورت متخصصیـن حـوزه مـورد مطالعـه یـک یـا چنـد مـورد از برجسـته ترین دادههـا، متـون و گفتارهـا را کـه بـه خوبـی بازنمایـی کننـده گفتمـان مـورد نظـر هسـتند بـه عنـوان نمونـه انتخـاب و سـپس آنهـا را مـورد تجزیـه و تحلیـل قـرار دهـد (قجـری، ۱۳۸۷، ص ۱۰۷). روش نمونـه گیـری مـورد اسـتفاده در ایـن تحقیـق، نمونـه گیـری نظـری یـا مبتنـی بـر هـدف اسـت، لـذا مذاکراتـی وارد نمونـه شـدند کـه پیرامـون حـوزه محیـط زیسـت باشـند. البتـه ذکـر ایـن نکتـه مهـم اسـت کـه هـم مذاکراتـی کـه صراحتـا دربـاره محیـط زیسـت اظهـار نظرکـرده و حامـی محیطی زیسـت انـد، و هـم مذاکراتـی کـه صراحتـا اظهـار نظـر نکـرده امـا تبعـات زیسـت محیطـی دارنـد بـه عنـوان نمونـه انتخـاب شـدند؛ هرچنـد کـه ایـن مذاکـرات، بـا توجـه بـه پیامدهـای احتمالـی اش مخـرب محیـط زیسـت بـوده انـد. ایـن مذاکـرات بعضـا تبدیـل بـه قانـون شـده و بعضـا بـه صـورت طرحهـای نماینـدگان یـا لوایـح دولـت، در مجلـس مطـرح شـده انـد و الزامـا بـه تصویـب نماینـدگان نرسـیده انـد.

بـرای انجـام تحقیـق حاضـر، در عمـل بـا چنـد مرحلـه درگیـر بـوده ایـم؛ در مرحلـه اول، لایحـه یـا طـرح بـا مضمـون اصلـی، تاریـخ و دوره ارائـه آن، گـزارش شـده و سـپس اسـتدلال هـای مخالفـان و موافقـان طـرح یـا لایحـه بررسـی شـدند. سـپس بـرای تعییـن میـزان تطبیـق مذاکـرات نماینـدگان بـا الگوهـای جهانـی گفتمـان زیسـت محیطـی، خوانشـی از متـن و مذاکـرات انجـام شـد و مصادیقـی از مذاکـرات کـه محتـوای آنهـا نشـاندهنده الگـوی گفتمانـی خاصـی باشـد، مشـخص شـدند. ایـن فراینـد در سـه مرحلـه پیـش رفـت و در هـر مرحلـه، مذاکـرات بـا یـک الگـوی جهانـی مـورد تطبیـق قـرار گرفـت. لـذا بـر اسـاس روش اسـنادی، بـه خوانـش متـن و میـزان انطبـاق بـا الگـوی جهانـی، مبـادرت شـد. ارزیابـی کیفیـت دادههـا یـا اعتبـار و پایایـی تحقیـق بـا توجـه بـا ماهیـت کیفـی پژوهـش انجـام شـده اسـت. محققـان کیفـی ملاکهـای مختلفـی را در ایـن خصـوص پیشـنهاد دادهانـد: کـرک و میلـر بـه پایایـی آرمانـی(quixoticreliability) اشـاره میکننـد (فلیـک، ۱۳۸۸، ص ۴۱۱). «زیگفـرد جاگـر» معیـار جامعیـت (completeness) را بـه عنـوان معیـار مناسـبی بـرای تحلیـل گفتمـان معرفـی میکنـد (جاگـر، ۲۰۰۱، صـص ۵۲-۵۱). ونـداک معیـار قابلیـت دسترسـی را بـه عنوانـی کـه یکـی از اهـداف اصلـی تحلیـل گفتمـان اسـت معرفـی میکنـد. وداک و رون اسـکالن فراینـد مثلثبنـدی یـا مثلثسـازی یـا تثلیـث (Triangulation) را بـرای تضمیـن اعتبـار پیشـنهاد میکننـد (سـیلورمن، ۱۳۷۹، ص ۵۶). «لینگلـن و گویـا» و همچنیـن «اسـترابرت و کارپنـز» (۱۹۹۹) چهـار معیـار مقبولیـت (credibility) همسـانی (dependability) تعییـن و انتقـال پذیـری (confirmability) را بـرای ارزیابـی دادههـای کیفـی پیشـنهاد میکننـد. بـه نظـر نویسـندگان فـوق، درگیـری مـداوم محقـق، اسـتفاده از مثلـث بنـدی یـا تثلیـث در تحقیـق، بازنگـری ناظریـن، جسـتجو بـرای شـواهد مغایـر و مقبولیـت پژوهشـگر کارهایـی اسـت کـه بـرای مقبولیـت پژوهـش کیفـی انجام میگیـرد (قجـری، ۱۳۸۷، ص ۱۱۳). «پاتـر و وتـرل» (۱۹۸۷) دو معیـار انسـجام و سـودمندی را معرفـی کـرده انـد. یورگنسـن و فیلیپـس نیـز سـه معیـار بـرای اعتبـار معرفـی مـی کننـد: محکـم و اسـتخواندار بـودن تحلیـل، جامعیـت تحلیـل و شـفافیت تحلیـل (یورگنسـن و فیلیپـس، ۱۳۸۹، ص ۲۸۰). در ایـن تحقیـق تـلاش شـده اسـت، اولاً نمونههـای مناسـبی انتخـاب گردنـد تـا معیـار مقبولیـت بـر اسـاس توافـق متخصصـان تامیـن گـردد؛ بدیـن منظـور مذاکـرات مرتبـط بـا فضـای محیـط زیسـت شناسـایی و انتخـاب شـدند؛ ثانیـاً مراحـل تحقیـق روشـن و مشـخص باشـند و از سـوی دیگـر بـا تاییـد آن از سـوی اهـل فـن بـه گونههـای میتـوان بـه اعتبـار توافقـی نزدیـک گردیـد. ایـن توافـق زمینـه کسـب مـلاک مشـروعیت تحقیـق بـر اسـاس اسـتحکام و جامعیـت را نیـز تـا اندازههـای پوشـش مـی دهـد و نهایتـاً اینکـه شـفافیت و قابـل فهـم بـودن مطالـب تحقیـق میتوانـد بـه عنـوان شـاخصی دیگر کیفیـت تحقیـق را افزایـش دهـد.

یافتههای پژوهش

یافتههـای تحقیـق در دو بخـش ارائـه شـده انـد. ابتـدا بـا بررسـی مذاکـرات انجـام شـده در هفـت دوره مجلـس شـورای اسـلامی، مشـخصات مذاکـرات زیسـت محیطـی در ایـن هفـت دوره معرفـی مـی شـوند. و سـپس بـه ایـن سـوال پاسـخ داده خواهـد شـد کـه آیـا مذاکـرات زیسـت محیطـی نماینـدگان، بـا الگوهـای جهانـی گفتمـان زیسـت محیطـی انطبـاق دارنـد؟ و ایـن انطبـاق شـامل

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

چه حجم و بخشی از مذاکرات نمایندگان می شود؟ پاسخ به این سوال از اهمیت بالایی برخوردار است. چرا که از طریق همین مذاکرات می توان پی برد که تا چه اندازه نمایندگان مجلس، موضوعات و مسائل زیست محیطی را به عنوان پدیده ای جهانی می بینند و تا چه اندازه نسبت به منابع نسلهای آینده در حوزه محیط زیست دغدغه دارند؟ به عبارتی می توان پی برد، نمایندگان درباره محیط زیست چگونه می اندیشیده اند؟

۱- جایگاه محیط زیست در مذاکرات نمایندگان هفت دوره مجلس شورای اسلامی

مذاکرات زیست محیطی انجام شده به لحاظ نوع یا قالب، در پنج بخش از همدیگر تفکیک شده اند: طرح، لایحه، سوال از وزیر، نامه به رییس جمهور و نهایتا قرائت در کمیسیون. همچنین مذاکرات زیست محیطی به لحاظ نوع نگاه به محیط زیست به دو دسته تقسیم می شوند: دسته اول مذاکراتی اند که محیط زیست را در اولویت خود قرار داده و نتیجتا حامی محیط زیستند و دسته دیگر مذاکراتی را شامل می شوند که نوسازی و توسعه زیر ساخت ها اولویت اول بوده و محیط زیست اولویت دوم یا چندم بوده و بعضا در اولویت مذاکره و سیاستگذاری قرار نمی گیرد و لذا از این جهت مخرب محیط زیست محسوب می شوند. بر این اساس مذاکرات دسته اول نشاندهنده گفتمانهای زیست محیطی و مذاکرات دسته دوم نشاندهنده گفتمان نوسازی و توسعه هستند.

۱. مجلس اول (۱۳۵۹-۱۳۶۳): مجلس اول به لحاظ حجم کار و فعالیت از پرکارترین مجالس بوده است و بیشترین جلسات و نشستها در بین ادوار مختلف مجلس در این دوره با ۶۲۵ جلسه صورت گرفته است که از این میزان، مجموعا ۱۱ مذاکره، زیست محیطی بوده است. از این ۱۱ مذاکره ۶ مذاکره حامی محیط زیست (۲ طرح و یک لایحه و ۳ سوال از وزیر) و ۵ مذاکره نیز مخرب محیط زیست بوده اند. مهمترین مباحث مطرح شده در این مذاکرات عبارتند از تصویب طرح توزیع عادلانه آب، تصویب لایحه اجازه تعیین نرخ آب برای مصارف شهری، کشاورزی، صنعتی و سایر مصارف، تصویب طرح قانونی جنگلها و مراتع و ....

۲. مجلس دوم (۱۳۶۳-۱۳۶۷): در طول چهار سال مجلس دوم ۵۴۰ جلسه برگزار شد که از این میزان، ۱۰ مذاکره زیست محیطی انجام شده است که ۴ مذاکره حامی محیط زیست (۲ طرح و ۲ لایحه) و ۶ مذاکره مخرب محیط زیست بودهاند. مهمترین مباحث مطرح شده در این مذاکرات عبارتند از تصویب قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به پروتکل اصلاحی کنوانسیون مربوط به تالابهای مهم بین المللی به ویژه تالابهای زیستگاههای پرندگان آبزی، طرح تعیین تکلیف سازمان محیط زیست، تصویب لایحه عضویت دولت ایران درکنوانسیون تجارت بین المللی گونههای جانوران و گیاهان وحشی در معرض نابودی، تصویب لایحه ادامه عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان منطقه ای حفاظت محیط زیست دریایی و ....

۳. مجلس سوم (۱۳۶۷- ۱۳۷۱): در این دوره ۴۸۹ جلسه برگزار شده است که ۲۳ مذاکره در حوزه محیط زیست صورت گرفته است. از این تعداد ۱۰ مذاکره زیست محیطی صورت گرفته حامی محیط زیست (یک طرح و ۹ لایحه) و ۱۳ مذاکره صورت گرفته مخرب محیط زیست بودهاند. مباحث مطرح شده در این مذاکرات شامل تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی به کنوانسیون مربوط به مقررات بین المللی جلوگیری از تصادم در دریا، تصویب لایحه اخذ ورودیه از بازدیدکنندگان پارکها و موزه های تاریخ طبیعی، تصویب لایحه پرداخت حقالکشف به کاشفین و مخبرین گارد سازمان حفاظت محیط زیست، تصویب طرح قانونی جلوگیری از آلودگی هوا و ....

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

۴. مجلس چهارم (۱۳۷۱– ۱۳۷۵): در این دوره از ۴۲۶ جلسه برگزار شده، ۳۴ مذاکره زیست محیطی انجام شده که بیشترین فراوانی مربوط به مذاکرات زیست محیطی را به خود اختصاص داده است. از این تعداد ۱۶ مذاکره حامی(۴ طرح و ۱۲ لایحه) و ۱۸ مذاکره مخرب محیط زیست بوده اند. مباحث محوری مذاکرات عبارتند از تصویب لایحه اجازه عضویت جمهوری اسلامی ایران در کنوانسیون بازل درباره کنترل انتقالات برون مرزی مواد زاید زیان بخش و دفع آنها، تصویب لایحه اصلاح قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست بر اساس ماده ۶۰ آیین نامه داخلی، تصویب لایحه دو فوریتی الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون آب و هوا، تصویب طرح یک فوریتی در خصوص جلوگیری از تبدیل ۱۱۰۰ هکتار زمینهای کشاورزی آبی و دیم در اصفهان به دهکده المپیکی، تصویب لایحه عضویت ایران در کنوانسیون تالابهای مهم بین المللی و تالابهای زیستگاههای پرندگان آبزی و ....

۵. مجلس پنجم (۱۳۷۵– ۱۳۷۹): در این دوره از ۳۸۷ جلسه برگزار شده، ۲۱ مذاکره زیست محیطی انجام شده است که از این تعداد ۱۱ مذاکره حامی (۴ طرح و ۷ لایحه) و ۱۰ مذاکره مخرب محیط زیست بوده است. موضوعاتی از قبیل تصویب طرح یک فوریتی الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان زدایی در کشورهایی که بطور جدی با خشکسالی و یا بیابان زایی مواجه می باشند، تصویب لایحه اجلاسهای لندن و کپنهاک راجع به پروتکل مونترال در مورد مواد کاهنده لایه ازن، تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون بین المللی آمادگی، مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی، تصویب لایحه تاسیس موسسه بینالمللی تاس ماهیان دریای خزر، تصویب طرح دو فوریتی ایجاد تسهیلات برای توسعه طرح های فاضلاب و بازسازی شبکه های آب شهری و ....

۶. مجلس ششم (۱۳۷۹–۱۳۸۳): از ۴۳۳ جلسه ای که در این دوره برگذار شد، ۳۳ مذاکره زیست محیطی انجام شده است که به لحاظ فراوانی بعد از مجلس چهارم، بیشترین مذاکرات زیست محیطی را به خود اختصاص داده است. از این تعداد ۱۹ مذاکره حامی (۹ طرح ۷ لایحه و ۳ نامه به ریس جمهور) و ۱۴ مذاکره مخرب محیط زیست بوده اند. موضوعات مهم بحث شده در این مذاکرات عبارتند از تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون روتردام در مورد آیین اعلام رضایت قبلی برای مقابله با مواد شیمیایی و آفت کشهای خطرناک خاص در تجارت بین المللی، تصویب لایحه پذیرش موافقتنامه تاسیس کمیسیون منطقه ای جهت کنترل ماهیگیری، تصویب طرح افزایش جریمه های تخلفات رانندگی موثر در آلودگی هوا، تصویب طرح یک فوریتی جایگزینی خودروهای فرسوده و ....

۷. مجلس هفتم (۱۳۸۳– ۱۳۸۷): در این دوره ۴۲۸ جلسه انجام شده است که در این میان ۲۶ مذاکره در حوزه محیط زیست صورت گرفته است که ۱۴ مذاکره آن حامی (۱ طرح و ۱۲ لایحه و یک قرائت کمیسیون) و ۱۲ مذاکره مخرب محیط زیست بوده است. مهمترین مباحث مورد مذاکره در این دوره شامل تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا، تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون استکهلم در خصوص آلاینده های آلی پایدار، تصویب لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر، تصویب

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

لایحه موافقتنامه همکاری در زمینه قرنطینه گیاهی و حفظ نباتات بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ترکیه و ...

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی مذاکرات زیست محیطی صورت گرفته حامی محیط زیست بر حسب قالب مذاکره

	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
طرح	۲۳	۲۸,۸	۲۸,۸
لایحه	۵۰	۶۲,۵	۹۱,۳
سوال از وزیر	۳	۳,۸	۹۵,۰
نامه به رئیس جمهور	۳	۳,۸	۹۸,۸
قرائت کمیسیون	۱	۱,۳	۱۰۰,۰
جمع	۸۰	۱۰۰,۰	

جدول فوق تعداد مذاکرات زیست محیطی صورت گرفته توسط نمایندگان در هفت دوره را بر اساس نوع و قالب مذاکره نشان می دهد. این مذاکرات حامی محیط زیست بوده اند و محتوا و نتیجه آنها عموما در راستای محافظت از محیط زیست بوده است. همانگونه که ملاحظه می گردد ۶۲/۵ درصد از مذاکرات زیست محیطی صورت گرفته حامی محیط زیست، در قالب لوایح دولت تقدیم مجلس شده و پیرامون آن بحث شده است. ۲۸/۸ درصد نیز طرحهای داخل مجلس بوده است. مابقی مذاکرات که بخش کوچکی از مجموع مذاکرات زیست محیطی اند، درقالب سوال از وزیر و نامه به ریس جمهور مطرح شده اند. آنچه آشکار است، اینست که بیشترین مذاکرات زیست محیطی، در ادوار هفتگانه مجلس شورای اسلامی، دغدغه دولتها بوده اند که در قالب لایحه تقدیم مجلس شده اند.

	نوع مذاکره				
	طرح	لایحه	سوال از وزیر	نامه به رئیس جمهور	قرائت کمیسیون	جمع
مجلس اول						
	۲ %۸,۷	۱ %۲,۰	۳ %۱۰۰,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۶ %۷,۵
مجلس دوم						
	۲ %۸,۷	۲ %۴,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۴ %۵,۰
مجلس سوم						
	۱ %۴,۳	۹ %۱۸,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۱۰ %۱۲,۵
مجلس چهارم						
	۴ %۱۷,۴	۱۲ %۲۴,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۱۵ %۲۰,۰
مجلس پنجم						
	۱ %۴,۳	۷ %۱۴,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۱۱ %۱۳,۸
مجلس ششم						
	۹ %۳۹,۱	۷ %۱۴,۰	۰ %۰,۰	۳ %۱۰۰,۰	۰ %۰,۰	۱۹ %۲۳,۸
مجلس هفتم						
	۱ %۴,۳	۱۲ %۲۴,۰	۰ %۰,۰	۰ %۰,۰	۱ %۱۰۰,۰	۱۴ %۱۷,۵
جمع						
	۲۳ %۱۰۰,۰	۵۰ %۱۰۰,۰	۳ %۱۰۰,۰	۳ %۱۰۰,۰	۱ %۱۰۰,۰	۸۰ %۱۰۰,۰

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی نوع (قالب) مذاکرات زیست محیطی صورت گرفته حامی محیط زیست بر حسب دوره مجلس

جدول بالا وضعیت نوع مذاکرات زیست محیطی صورت گرفته حامی محیط زیست را در ادوار مختلف هفتگانه مجلس نشان می دهد. بیشترین مذاکرات زیست محیطی در قالب طرح، که نشاندهنده دغدغه های زیست محیطی نمایندگان مجلس است، با ۳۹ درصد متعلق به مجلس ششم است و از این حیث می توان مجلس ششم را فعالترین مجلس در جهت ارائه طرحهای زیست محیطی به حساب آورد. از طرف دیگر بیشتر لوایح زیست محیطی که در طول مجالس هفتگانه ارائه شده اند، در مجلس چهارم (با ۲۴ درصد) و هفتم (با ۲۴ درصد) بوده اند که به ترتیب توسط دولت دوم هاشمی رفسنجانی و دولت اول احمدی نژاد به این دو مجلس ارائه شده و مورد مذاکره نمایندگان قرار گرفته اند. بعلاوه جدول نشان می دهد که بیشترین مذاکرات زیست محیطی انجام شده فارغ از نوع و قالب مذاکره، به ترتیب در مجلس ششم، چهارم و سپس مجلس هفتم انجام شده است.

جدول شماره ۴. وضعیت مذاکرات زیست محیطی در مجلس اول تا هفتم

مجلس / ابعاد		مجلس اول	مجلس دوم	مجلس سوم	مجلس چهارم	مجلس پنجم	مجلس ششم	مجلس هفتم	جمع
بعد زمانی		۱۳۵۹/۳/۷ تا ۱۳۶۳/۳/۶	۱۳۶۳/۳/۷ تا ۱۳۶۷/۳/۶	۱۳۶۷/۳/۷ تا ۱۳۷۱/۳/۵	۱۳۷۱/۳/۷ تا ۱۳۷۵/۳/۶	۱۳۷۵/۳/۱۲ تا ۱۳۷۹/۳/۴	۱۳۷۹/۳/۷ تا ۱۳۸۳/۳/۶	۱۳۸۳/۳/۷ تا ۱۳۸۷/۳/۵	۲۸ سال
تعداد کل جلسات		۶۲۵	۵۴۰	۴۸۹	۴۲۶	۳۸۷	۴۳۳	۴۲۸	۳۳۲۸
تعداد مذاکرات زیست محیطی (حامی)		۶	۴	۱۰	۱۶	۱۱	۱۹	۱۴	۸۰
نوع مذاکره	طرح	۲	۲	۱	۴	۴	۹	۱	۲۳
	لایحه	۱	۲	۹	۱۲	۷	۷	۱۲	۵۰
	سوال از وزیر	۳	–	–	–	–	–	–	۳
	نامه به رییس جمهور	–	–	–	–	–	۳	–	۳
	قرائت کمیسیون	–	–	–	–	–	–	۱	۱
تعداد مذاکرات زیست محیطی (مخرب)		۵	۶	۱۳	۱۸	۱۰	۱۴	۱۲	۷۸

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

نوع مذاکره	طرح	۳	۳	۶	۱۰	۴	۸	۸	۴۲
	لایحه	۳	۷	۶	۶	۶	۴	۳۴	
	سوال از وزیر	–	–	–	–	–	–	–	
	نامه به رییس جمهور	–	–	۲	–	–	–	۲	
	قرائت کمیسیون	–	–	–	–	–	–	–	
کل مذاکرات زیست محیطی		۱۱	۱۰	۲۳	۳۴	۲۱	۳۳	۲۶	۱۵۸
نوع نگاه		محلی (بخشی)	محلی (بخشی)	ملی	ملی	ملی	جهانی	جهانی	

جداول فوق وضعیت مذاکرات نمایندگان را در بازه زمانی سه دهه ای و هفت دوره ای مجلس شورای اسلامی نشان می دهد. همانگونه که در جدول آمده است، تعداد مذاکرات زیست محیطی (اعم از حامی یا مخرب)،و به تفکیک نوع مذاکره و نوع نگاه حاکم بر نمایندگان مشخص شده است.

۲- تطبیق مذاکرات نمایندگان با الگوهای جهانی گفتمان زیست محیطی

برای رسیدن به میزان انطباق مذاکرات نمایندگان با الگوهای جهانی، سه الگوی گفتمانی: ۱) هانیگن، ۲) هرندل و براون و ۳) برول ملاک قرار گرفت و مذاکرات مذکور با این نگاه مورد خوانش قرار گرفت. دیدگاههای مذکور در بخش ادبیات نظری معرفی شده اند، به این ترتیب جداولی استخراج شد که نشان می دهد مذاکرات توسط چه نماینده ای و در چه تاریخی مطرح شده و با کدام گفتمان جهانی انطباق دارد. در ادامه ضمن معرفی وضعیت مذاکرات زیست محیطی نمایندگان در هفت دوره مجلس، جداول استخراج شده مذکور به همراه مصادیقی از بحثهای نمایندگان ارائه شده است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

جدول شماره ۵. مصادیق مذاکرات صورت گرفته منطبق با الگوی هانیگن

گونه‌شناسی هانیگن	تعداد	نام مطرح کننده، عبارت کلیدی، تاریخ و صفحه
آرکادی	۳	فاضل هرندی: برخی پارکها به محض ورود فرد با منظره مشمئزکننده ای روبرو میشود، چهره پارکها بسیار برهم خورده است. ۱۳۶۷/۶/۲۲ ۲۴- منافی: بحث حفاظت و نگه داری از تالابهای کشور هم به لحاظ زیبایی و هم به لحاظ اقامتگاه پرندگان مهاجر حائز اهمیت می باشد. ۱۳۷۲/۱۲/۳ ص ۲۸ و ۲۹- نعمت زاده: گونه های وحشی هم از لحاظ اقتصادی، هم زیبایی و هم حفظ و تعادل اکوسیستم اهمیت دارند. ۱۳۸۷/۹/۷ ص۱۸
حفاظت از محیط زیست (اکوسیستم)	۲۲	یوسفی اشکوری: چه اقداماتی در جهت حفاظت از تخریب غیرقانونی و آتش سوزی های مشکوک صورت گرفته است؟ ۱۳۶۰/۱۱/۲۷ ص ۲۹- اعظم طالقانی: برای بقای نسل ماهیان در حال انقراض فصل صید باید کنترل گردد و حوضچه های پرورش ماهی بوجود آوریم. ۱۳۶۰/۳/۲۶ ص ۳۱- نوروزی: جنگلهای شمال کشور رو به نابودی است. چه اقداماتی در این زمینه انجام شده است؟ ۱۳۶۱/۵/۱۷ ص ۳۱- لطیف صفری: حفظ منابع طبیعی و توسعه و بهره برداری از آن در هر مملکتی یکی از سرمایه های اصلی است که طمینه حفظ جانوران و انسانها را فراهم میکند. ۱۳۶۲/۸/۱۰ ص ۱۸- شینی مصطفی: احیا و حفاظت از زیستگاههای پرندگان تولید نسل آنها را بیشتر کرده و از خطر انقراض در امان خواهند بود. ۱۳۶۵/۳/۱۴ ص ۳۴- مدنی: گسترع در حال انقراض برخی گونه های نایاب باید کنترل گردد. ۱۳۶۷/۲/۲۹ ص ۲۵- سیحانی نیا: کار کنوانسیون منطقه ای کویت حفاظت و بهبود شرایط زیستی خلیج فارس خواهد بود. ۱۳۶۶/۹/۱ ص ۲۷- غلامرضا فدایی: حفاظت از گونه های مختلف گیاهی نیاز به هزینه دارد که اخذ ورودیه میتواند یکی از منابع تامین این هزینه ها باشد. ۱۳۶۷/۶/۲۲ ص ۲۴- طاهایی: اگر در حافظت از گونه های ببرمازندران و ماهی آزاد تلاش بیشتری صورت میگرفت، امروز با خطر انقراض آنها مواجه نبودیم. ۱۳۶۷/۸/۸ ص۳۱- کبیری: حفظ محیط زیست وظیفه ای عمومی است. ۱۳۶۹/۹/۷ ص۲۱- احمد کبیری: سازمان جنگلها و مراتع کشور موظف است ضمن حفاظت از گونه های در حال انقراض، متخلفین را به مراجع

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

		قضایی معرفی نماید. ۱۳۷۰/۵/۸ ص۳۲- احمد کبیری: هدف کمیسیون مزبور تلاش در جهت حفظ و صیانت محیط زیست دریایی از آلودگی هایی است که توسط عملیات اکتشافی رخ میدهد. ۱۳۷۰/۷/۲ ص۲۳- منافی: کشورهای عضو موظف به کنرل تولید گازهای گلخانه ای و در نهایت حفظ فضای سبز و جنگلها خواهند بود. ۱۳۷۵/۲/۲۶ ص۲۸- منافی: لزوم حفظ گونه های گیاهی و جانوری در حال انقراض که برای ادامه چرخه حیات ضروری می باشند. ۱۳۷۵/۲/۲۶ ص۲۹- شایسته: احداث دهکده المپیک در رمینهای کشاورزی بخش عظیمی از خاک قابل کشت را از بین خواهد برد و منجر به فرسایش خاک می گردد. ۱۳۷۴/۱/۱۵ ص ۲۳- منافی: عصویت در این کنوانسیون زمینه بازسازی و حفاظت از تالابهای کشور را فراهم می کند. ۱۳۷۲/۱۲/۳ ص۲۸ و ۲۹- فروزش: حفاظت از برخی گونه های ارزشمند وظیفه ای ملی و همگانی است. ۱۳۷۱/۷/۵ ص۲۸- سیفیان: براساس کنوانسیون در صورت بروز حادثه ای زیست محیطی برای نجات دهنده محیط زیست اجرت و پاداش در نظر گرفته می شود. ۱۳۷۳/۱/۳ ص۲۷- مرحبا: ممنوعیت صید ماهی در فصل تخمگذاری، ماهیان در حال انقراض را از نابودی نجات داده و منجر به بازیابی آنها میگردد. ۱۳۷۴/۳/۲۸ ص۲۴- آقایی: ضرورت همکاری کشورهای حوزه خلیج فارس و دریا عمان به منظور حفاظت مدیریت و بهره برداری صحیحی از این منابع به چشم می خورد. ۱۳۸۰/۳/۲۹ ص ۲۷
عدالت زیست محیطی	۱۳	علی موحدی ساوجی: طرح باید به گونه ای باشد که همه مردم بتوانند به قاعده از آب استفاده کنند، انفال و مشترکات متعلق به همه است. آب کشاورزی قیمت کمتری داشته باشد. ۱۳۶۱/۲/۳۰ ص ۲۴- سیحانی نیا: تردد کشتی ها در خلیج فارس و بهره برداری از منابع فلات قاره و زیرزمینی در دراز مدت سبب آلودگی آبها شده و منابع مهم دریایی را از بین میبرد. ۱۳۶۶/۹/۱ ص۲۷- روحانی نیا: الحاق به کنوانسیون مزبور تلاشی است جهت حفظ حقوق در برابر شکارچیان غیر مجاز ۱۳۶۷/۸/۸ ص۳۲- کبیری: وضعیت آلودگی هوا در تهران و شهرهای بزرگ به حدی است که گاهی مجبور به اعلام وضعیت اضطراری شده تا افراد با ناراحتی قلبی و ... در خانه هایشان بمانند. ۱۳۶۹/۹/۷ ص۲۱- کبیری: قطع گونه های نایاب مانند شمشاد، زرین، سرخدار، سرو خمره ای، چندل در سراسر کشور ممنوع می باشد. ۱۳۷۰/۵/۸ ص۳۲- فارغ: با فرسایش خاک کشور از منابع غنی خاکهای کشاورزی تهی گشته و وابستگی کشاورزی بدنبال خواهد داشت. ۱۳۷۰/۵/۹ ص۲۷- صدیق: کشورهای توسعهیافته همواره بدنبال کشورهای ثالثی هستند تا زباله های صنعتی خود را آنجا دفن کنند که مضرات جبران ناپذیری برای کشورهای مقصد در پی خواهد داشت. ۱۳۷۱/۶/۳۱ ۳۱- صدیق: کلیه منابع طبیعی که تا سال ۶۵ توسط متصرفین تصرف شده است، باید خلع ید شده و در اختیار عموم قرار گیرد. ۱۳۷۲/۱/۲۸ ص ۱۸- شایسته: تصویب طرح مزبور موجب از بین رفتن یکی از منابع ارتزاق خانوارهای روستایی کشاورزی خواهد شد. ۱۳۷۴/۱/۱۵ ص ۲۳- دهگان: در حال حاضر تمامی فاضلاب شمال تهران به سمت جنوب تهران روانه میگردد که مسئله ای عادلانه نیست. ۱۳۷۷/۳/۱۹ ص۳۲- خانم راکعی: حفظ جان و مال آحاد مردم بعهده حاکمیت است، لذا ضروری است دولت تمهیدات لازم برای مقابله و پیشگیری جریانات و سوانح طبیعی را مد نظر قرار دهد. ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ ص۲۶- بنایی: آلودگی هوا سلامت شهروندان تهرانی و سایر کلانشهرها را تهدید می کند. ۱۳۸۷/۳/۱ ص ۲۹

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

جـدول فـوق تعـداد مذاکـرات و نمایندگانـی را کـه دیدگاهشـان در قالـب گفتمـان هانیگـن قـرار مـی گیـرد، نشـان مـی دهـد. ۳۸ مذاکـره از مجمـوع مذاکـرات زیسـت محیطـی صـورت گرفتـه (۱۵۸ مذاکـره)، بـا الگـوی هانیگـن منطبـق انـد. ایـن مذاکـرات در ادوار اول تـا هفتـم مجلـس انجـام شـده و حاکـی از آن اسـت کـه بخـش قابـل توجهـی از مذاکـرات بـا ادبیـات هانیگنـی انطبـاق دارد. امـا همانگونـه کـه مشـخص اسـت، کمتریـن میـزان از مذاکـرات انجـام شـده بـه گفتمـان آرکادی اشـاره نمودهانـد و بیشـترین بحثهـا در قالـب گفتمـان حفاظـت و بـا هـدف حفـظ محیـط زیسـت انجـام شـده اسـت. در بحـث گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی نکاتـی را بایـد مـورد نظـر قـرار داد. بـا مـروری بـر رونـد مذاکـرات، گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی عمومـا در دو مجلـس اول توانسـت امـکان ظهـور پیـدا کنـد و در ادوار دیگـر تحـت سـیطره سـایر الگوهـای گفتمانـی قـرار گرفـت. وجـه اشـتراک گفتمـان عدالـت هانیگـن بـا گفتمـان عدالـت مـورد بحـث نماینـدگان مجلـس در آنسـت کـه هـر دو بـه حقـوق مدنـی خسـارت دیـدگان اشـاره دارنـد نـه حقـوق طبیعـت (نـاش ۱۹۸۹) و (هانیگـن، ۱۳۹۲) امـا تفـاوت مهمـی در گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی در دیـدگاه هانیگـن بـا گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی در مذاکـرات نماینـدگان مجلـس مشـاهده مـی گـردد. الگـوی عدالـت زیسـت محیطـی هانیگـن بـه ۴ حـوزه حقـوق مدنـی افـراد اشـاره مـی کنـد: حـق کسـب اطلاعـات در مـورد موقعیـت یـک فرد، حـق دادرسـی جـدی بـه هنـگام طـرح دعـاوی مربـوط بـه آلودگـی، حـق غرامـت گرفتـن از کسـانی کـه یـک محلهـی خـاص را آلـوده سـاخته انـد و حـق مشـارکت دموکراتیـک در تصمیـم گیـری بـرای آیندهـی یـک اجتمـاع آلـوده (هانیگـن، ۱۳۹۲)؛ ایـن بـدان معناسـت کـه گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی مـورد اشـاره هانیگـن بـا ایـن حقـوق، زمینـه و بسـتر مناسـبی را بـرای سـالم سـازی و حفـظ محیـط زیسـت ایجـاد مـی کنـد. امـا در گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی نماینـدگان مجلـس، وضعیـت دوگانهـای دارد: از یـک طـرف بـر حـق دسترسـی همـگان بـه محیـط زیسـت سـالم و عمومـا بـه یـک حـوزه حقـوق مدنـی تاکیـد مـی شـود. از طـرف دیگـر نماینـدگان مجلـس بـا ایـن اسـتدلال کـه منابـع طبیعـی و زیسـت محیطـی جـزو انفـال بـوده و در واقـع منابـع ملـی اسـت، لـذا همـه بایـد به آن دسترسـی داشـته باشـند، زمینـه ای مهیـا شـد کـه منابـع را در اختیـار همـه و مخصوصـا مسـتضعفین کـه در سـنوات گذشـته در حـق آنهـا اجحـاف صـورت گرفتـه، قـرار دهنـد. ایـن نـکات در بحثهـای نماینـدگان عمدتـا بـا نـگاه بـه حـوزه انتخابـی کـه نماینـدگی آنـرا برعهـده دارنـد، یعنـی نگاهی بخشـی و محلـی مطـرح مـی شـود. (طـرح توزیـع عادلانـه آب کـه در جلسـات ۳۱۲، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۸ و ۳۱۹ و بـه ترتیـب در تاریخهـای ۶۱/۲/۳۰، ۶۱/۳/۴، ۶۱/۳/۵، ۶۱/۳/۹، ۶۱/۳/۱۳ و ۶۱/۳/۱۶ دوره اول مجلـس شـورای اسـلامی برگـزار شـد و همچنیـن طـرح تعییـن تکلیـف منابـع ملـی کـه توسـط دولـت بـه افـراد حقیقـی یـا حقوقـی واگـذار گردیـده اسـت، در جلسـه شـماره ۲۶۰ و در تاریـخ ۸۱/۸/۱۲ دوره ششـم مجلـس شـورای اسـلامی برگـزار شـد). بـه عنـوان مثـال نماینـدگانی کـه طـرح تعییـن تکلیـف منابـع ملـی را مطـرح مـی کننـد، معتقدنـد منابعـی کـه سـالها در یـد عـده خاصـی بـوده، بایـد خلـع یـد شـوند و بـه عنـوان منابـع ملـی در اختیـار همـه قـرار گیرنـد. طـرح مذکـور زمینـه نظـارت بیشـتر دولـت را بـر منابـع ملـی مهیـا میکنـد کـه ایـن نـوع نـگاه مبتنـی بـر عدالـت خواهـی در حـوزه محیـط زیسـت اسـت، امـا طـرح هایـی چـون طـرح توزیـع عادلانـه آب در صـدد اسـت کـه بـا اتـکا بـه مبانـی عدالتخواهانـه و در راسـتای کمـک بـه کشـاورزی، آب کشـاورزی را بـا قیمـت پاییـن در اختیـار کشـاورزان قـرار دهـد. ایـن وضعیـت علـی رغم اینکـه در چارچـوب عدالتخواهـی قـرار دارد امـا عمـلا پیامدهایـی در پـی دارد کـه محیـط زیسـت را در معـرض تهدیـد قـرار مـی دهـد. بدیـن معنـا کـه در طـرح مذکـور، ایـن موضـوع مطـرح مـی گـردد کـه عدالـت اسـلامی اقتضـاء مـی کنـد تـا آب کشـاورزی ارزانتـر در اختیـار کشـاورزان قـرار گیـرد تـا زمینـه رشـد کشـاورزی را فراهـم کنـد. بنابرایـن عمـلا زمینـه فشـار بیشـتر بـر منابـع آبـی زیـر زمینـی را فراهـم مـی آورد و سـرعت مشـکلات زیسـت محیطـی آینـده را تسـریع میکنـد. درحالیکـه گفتمـان عدالـت هانیگنـی حامـی محیـط زیسـت اسـت، گفتمـان عدالـت مجلـس در برخـی جنبـه هـا حامـی محیـط زیسـت و در برخـی مـوارد علـی رغـم جنبـه هـای عدالتخواهانـه، مخـرب محیـط زیسـت اسـت. بعـلاوه گفتمـان عدالـت هانیگـن در حالیکـه نگاهـی جهانـی دارد، گفتمـان عدالـت زیسـت محیطـی مجلـس از نگاهـی محلـی و بخشـی برخـوردار اسـت.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

جدول شماره ۶ مصادیق مذاکرات صورت گرفته منطبق با الگوی هرندل و براون

گونه‌شناسی هرندل و براون	تعداد	نام مطرح کننده، عبارت کلیدی، تاریخ و صفحه
شاعرانه	۳	فاضل هرندی: برخی پارکها به محض ورود فرد با منظره مشمئزکننده ای روبرو می شود، چهره پارکها بسیار برهم خورده است. ۱۳۶۷/۶/۲۲ ۲۴- منافی: بحث حفاظت و نگه داری از تالابهای کشور هم به لحاظ زیبایی و هم به لحاظ اقامتگاه پرندگان مهاجر حائز اهمیت می باشد. ۱۳۷۲/۱۲/۳ ص ۲۸ و ۲۹- نعمت زاده: گونه های وحشی هم از لحاظ اقتصادی، هم زیبایی و هم حفظ و تعادل اکوسیستم اهمیت دارند. ۱۳۸۷/۹/۷ ص۱۸
انتظامی	۱۲	سلامتی (وزیر کشاورزی): نهادهایی صادقانه اما ناآگاهانه در جهت واگذاری زمینهای جنگلی و مرتعی به کشاورزان اقدام کردهاند. ۱۳۶۰/۱۱/۲۷ ص ۲۹- سلامتی (وزیر کشاورزی): توسط نهادهای قدرتمند که تصمیم گیریهای محیط زیستی را انجام میدهند، اقداماتی جهت کنترل صید ماهی انجام شده است. ۱۳۶۰/۳/۲۶ ص ۳۱- لطیف صفری: سازمان نظر کارشناسی و علمی خود را می دهد، وزارت نیرو، کشاورزی و وزارت کشور و ... هریک نقش خود را ایفا خواهند کرد. ۱۳۶۴/۳/۲۷ ص ۲۵- غلامعلی شهرکی: عدم عضویت ایران در کنوانسیون منجر بهعدم توانایی در دفاع از حقوق خود در زمینه مسائل و رخدادهای دریایی خواهد شد. ۱۳۶۷/۷/۵ ص ۲۹- طاهایی: سازمان محیط زیست از این طریق اهرمهای لازم جهت اجرای اهداف خود را خواهد داشت. ۱۳۶۷/۸/۸ ص ۳۱- کبیری: این طرح جامع نگری شده و کلیه دستگاههای ذیربط ملزم به رعایت اصول محیط زیستی خواهند بود. ۱۳۶۷/۹/۷ ص ۲۱- کبیری: سازمان جنگلها و مراتع کشور موظف است ضمن حفاظت از گونه های در حال انقراض، متخلفین را به مراجع قضایی معرفی نماید. ۱۳۷۰/۵/۸ ص۳۲- کمال الدین شهریاری: شورای عالی اقیانوس شناسی کشور جهت انجام و هماهنگی مطالعات و تحقیقات و عملیات دامنه دار دریاییدر هفت کمیته تخصصی تشکیل خواهد شد که حفظ محیط زیست دریایی و کنترل آلودگی های دریایی را بر عهده خواهد داشت. ۱۳۶۹/۱/۲۹ ص ۲۷- کبیری: پروتکل حاضر یک سری ضوابط و پارامترهایی را مشخص کرده که کشورهای عضو ملزم به رعایت جهت کنترل آلودگی نفتی ناشی میکند. ۱۳۷۰/۷/۲ ص۲۳- صدیق: ریاست شورای عالی محیط زیست با رئیس جمهور است و اعضای آن وزراء کشاورزی، صنایع، مسکن و شهرسازی، جهاد سازندگی خواهند بود. ۱۳۷۱/۶/۳۱ ص۲۳- مرحبا: هرساله مدیران بخشنامه های مختلفی ارائه می دهند و صیادان دچار سردرگمی و بلاتکلیفی هستند. حقوق قانونی آنها نیز ضایع میگردد. ۱۳۷۴/۳/۲۸ ص ۲۳- قندهاری: موسسه تحقیقاتی مورد نظر باید برنامه ای راهبردی برای صید و پرورش ماهی ارائه دهد. ۱۳۷۶/۵/۷ ص۳۳

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

علمی	۳	رضا عبداللهی: هرگونه حادثه، اخلال، عیب و یا تغییرات در رابطه با منابع مولد اشعه که احتمال افزایش مخاطرات بالقوه محیط زیستی را در برداشته باشد، باید به واحدهای قانونی اطلاع رسانی شود. ۱۳۶۸/۱/۲۰ ص۲۲- احمد کبیری: اگر لایه ازن ار بین برود، سبب عبور اشعه ماوراء بنفش از پوسته زمین شده و اثرات مخرب و زیانبار بر طبیعت، انسان و چرخه زندگی خواهد گذاشت. ۱۳۶۸/۸/۷ ص۲۷- منافی: بدنبال مصرف بیش از اندازه انرژی و از بین رفتن جنگلها و افزایش گازهای گلخانه ای و تغییرات اقلیم، حیات بشری بطور جدی در معرض خطر قرار گرفته است. ۱۳۷۵/۲/۲۶ ص۲۸

از مجموع مذاکرات صورت گرفته تعداد ۱۸ مذاکره با الگوی هرندل و براون منطبق اند. هرندل و براون سه گونه گفتمان زیست محیطی را شناسایی و تفکیک می کنند. گفتمان شاعرانه هرندل و براون به لحاظ معنایی و موضوعی به گفتمان آرکادی هانیگن بسیار نزدیک است و همانگونه که مشخص است، عمده مذاکرات نمایندگان از منظر زیبا شناختی و شاعرانه صورت نمی گیرد. آنچه مشهود است آنست که مذاکرات مجلس عموما با گفتمان انتظامی انطباق دارد. گفتمان انتظامی عموما به سازمانها و ارگانهایی اشاره دارد که وظایف و حیطه عملکردی شان در حوزه محیطزیست قرار داشته و عمدتا تصمیم گیرنده و تعیینکننده خط مشی های زیست محیطیاند (هانیگن، ۱۳۹۲، ص ۶۰) مانند سازمان حفاظت محیط زیست، منابع طبیعی، جهاد کشاورزی، سازمان جنگلها، شورای عالی محیط زیست، سازمان اقیانوس شناسی و غیره. بخش قابل توجهی از مذاکرات مجلس درباره این سازمانها، وظایف و شیوه عملکرد آنها بوده است و بنابراین با گفتمان انتظامی هرندل و براون منطبق می باشد. نکته دیگر اینکه نمایندگان در مذاکراتشان پیرامون مسائل محیط زیستی، کمتر از استدلالها و بحثهای علمی استفاده نموده اند و لذا مذاکرات کمتر رنگ و بوی گفتمان علمی به خود گرفته است.

جدول شماره۷. مصادیق مذاکرات صورت گرفته منطبق با الگوی برول

گونه‌شناسی برول	تعداد	نام مطرح کننده، عبارت کلیدی، تاریخ و صفحه
تقدیر آشکار	۲	سلامتی (وزیر کشاورزی): دریاهای ما بخصوص خلیج فارس و دریای عمان این امکان را دارند که سالیانه ۱۰۰ هزار تن، ماهی تحویل جامعه دهد در حالیکه در سالهای گذشته ۴ تا ۶ هزار تن بیشتر نبوده است. ۱۳۶۰/۳/۲۶ ص ۳۱- مقدم نژاد: لایحه به منظور حفظ دراز مدت و بهره برداری پایدار از ذخائر ماهیان مهاجر به مجلس تقدیم شده است. ۱۳۷۶/۷/۲۳ ص۲۱
مدیریت حیات وحش	۱	اعظم طالقانی: برای بقای نسل ماهیان در حال انقراض فصل صید باید کنترل گردد و حوضچه های پرورش ماهی بوجود آوریم. ۱۳۶۰/۳/۲۶ ص ۳۱

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

حفاظت از محیط زیست	۲۲	یوسفی اشکوری: چه اقداماتی در جهت حفاظت از تخریب غیرقانونی و آتش سوزی های مشکوک صورت گرفته است؟ ۱۳۶۰/۱۱/۲۷ ص ۲۹- نوروزی: جنگلهای شمال کشور رو به نابودی است. چه اقداماتی در این زمینه انجام شده است؟ ۱۳۶۱/۵/۱۷ ص ۳۱- لطیف صفری: حفظ منابع طبیعی و توسعه و بهره برداری از آن در هر مملکتی یکی از سرمایه های اصلی است که طمینه حفظ جانوران و انسانها را فراهم میکند. ۱۳۶۲/۸/۱۰ ص ۱۸- شینی مصطفی: احیا و حفاظت از زیستگاههای پرندگان تولید نسل آنها را بیشتر کرده و از خطر انقراض در امان خواهند بود. ۱۳۶۵/۳/۱۴ ص ۳۴- مدنی: گسترع در حال انقراض برخی گونه های نایاب باید کنترل گردد. ۱۳۶۷/۲/۲۹ ص ۲۵- سیحانی نیا: کار کنوانسیون منطقه ای کویت حفاظت و بهبود شرایط زیستی خلیج فارس خواهد بود. ۱۳۶۶/۹/۱ ص ۲۷- غلامرضا فدایی: حفاظت از گونه های مختلف گیاهی نیاز به هزینه دارد که اخذ ورودیه میتواند یکی از منابع تامین این هزینه ها باشد. ۱۳۶۷/۶/۲۲ ص ۲۴- طاهایی: اگر در حافظت از گونه های ببرمازندران و ماهی آزاد تلاش بیشتری صورت میگرفت، امروز با خطر انقراض آنها مواجه نبودیم. ۱۳۶۷/۸/۸ ص۳۱- احمدکبیری: حفظ محیط زیست وظیفه ای عمومی است. ۱۳۶۹/۹/۷ ص۲۱- احمد کبیری: سازمان جنگلها و مراتع کشور موظف است ضمن حفاظت از گونه های در حال انقراض، متخلفین را به مراجع قضایی معرفی نماید. ۱۳۷۰/۵/۸ ص۳۲- احمد کبیری: هدف کمیسیون مزبور تلاش در جهت حفظ و صیانت محیط زیست دریایی از آلودگی هایی است که توسط عملیات اکتشافی رخ میدهد. ۱۳۷۰/۷/۲ ص۲۳- صدیق: کلیه منبع طبیعی که تا سال ۶۵ توسط متصرفین تصرف شده است، باید خلع ید شده و در اختیار عموم قرار گیرد. ۱۳۷۲/۱/۲۸ ص ۱۸- منافی: لزوم حفظ گونه های گیاهی و جانوری در حال انقراض که برای ادامه چرخه حیات ضروری می باشند. ۱۳۷۵/۲/۲۶ ص۲۹- شایسته: تصویب طرح مزبور موجب از بین رفتن یکی از منابع ارتزاق خانوارهای روستایی کشاورزی خواهد شد. ۱۳۷۴/۱/۱۵ ص ۲۳- منافی: عصویت در این کنوانسیون زمینه بازسازی و حفاظت از تالابهای کشور را فراهم می کند. ۱۳۷۲/۱۲/۳ ص۲۸ و ۲۹- فروزش: حفاظت از برخی گونه های ارزشمند وظیفه ای ملی و همگانی است. ۱۳۷۱/۷/۵ ص۲۸- سیفیان: براساس کنوانسیون در صورت بروز حادثه ای زیست محیطی برای نجات دهنده محیط زیست اجرت و پاداش در نظر گرفته می شود. ۱۳۷۳/۱/۳ ص۲۷- مرحبا: ممنوعیت صید ماهی در فصل تخمگذاری، ماهیان در حال انقراض را از نابودی نجات داده و منجر به بازیابی آنها میگردد. ۱۳۷۴/۳/۲۸ ص۲۴- آقایی: ضرورت همکاری کشورهای حوزه خلیج فارس و دریا عمان به منظور حفاظت مدیریت و بهره برداری صحیحی از این منابع به چشم می خورد. ۱۳۸۰/۳/۲۹ ص ۲۷
محافظت از طبیعت	۱	نوروزی: جنگلهای شمال کشور رو به نابودی است. چه اقداماتی در این زمینه انجام شده است؟ ۱۳۶۱/۵/۱۷ ص ۳۱

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

محیط زیست گرایی اصلاحی	۳	روحانی نیا: وجود پارکهای جنگلی برای جامعه انسانی امری حیاتی می باشد؛ مشکلات عدیده پارکها اعم از کثیفی و نابسامانی باید مرتفع گردد. ۱۳۶۷/۶/۲۲ ص ۲۳- طاهایی: در زنجیره حیات، انسان و حیات وحش ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر دارند. انسان از این پارامترها در تداوم جریان حیاتی و سیکل حیاتی اش بهره می جوید. ۱۳۶۷/۸/۸ ص۲۷- منافی: لزوم حفظ گونههای گیاهی و جانوری در حال انقراض که برای ادامه چرخه حیات ضروری می باشند. ۱۳۷۵/۲/۲۶ ص۲۹
اکولوژی ژرف	۱	طاهایی: در زنجیره حیات، انسان و حیات وحش ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر دارند. انسان از این پارامترها در تداوم جریان حیاتی و سیکل حیاتی اش بهره می جوید. ۱۳۶۷/۸/۸ ص۲۷
عدالت زیست محیطی	۱۳	علی موحدی ساوجی: طرح باید به گونه ای باشد که همه مردم بتوانند به قاعده از آب استفاده کنند، انفال و مشترکات متعلق به همه است. ۱۳۶۱/۲/۳۰ ص ۲۴- سیحانی نیا: تردد کشتیها در خلیج فارس و بهره برداری از منابع فلات قاره و زیرزمینی در دراز مدت سبب آلودگی آبها شده و منابع مهم دریایی را از بین میبرد. ۱۳۶۶/۹/۱ ص۲۷- غلامعلی شهرکی: جهت کنترل آلودگی های احتمالی ناشی از تردد آبراهه ها عضویت ایران ضروری به نظر می رسد. ۱۳۶۷/۷/۵ ص ۲۹- روحانی نیا: الحاق به کنوانسیون مزبور تلاشی است جهت حفظ حقوق در برابر شکارچیان غیر مجاز ۱۳۶۷/۸/۸ ص۳۲- کبیری: وضعیت آلودگی هوا در تهران و شهرهای بزرگ به حدی است که گاهی مجبور به اعلام وضعیت اضطراری شده تا افراد با ناراحتی قلبی و ... در خانههایشان بمانند. ۱۳۶۹/۹/۷ ص۲۱- کبیری: قطع گونه های نایاب مانند شمشاد، زرین، سرخدار، سرو خمره ای، چندل در سراسر کشور ممنوع میباشد. ۱۳۷۰/۵/۸ ص۳۲- فارغ: با فرسایش خاک کشور از منابع غنی خاکهای کشاورزی تهی گشته و وابستگی کشاورزی بدنبال خواهد داشت. ۱۳۷۰/۵/۹ ص۲۷- صدیق: کشورهای توسعه یافته همواره بدنبال کشورهای ثالثی هستند تا زباله های صنعتی خود را آنجا دفن کنند که مضرات جبران ناپذیری برای کشورهای مقصد در پی خواهد داشت. ۱۳۷۱/۶/۳۱ ۳۱- صدیق: کلیه منبع طبیعی که تا سال ۶۵ توسط متصرفین تصرف شده است، باید خلع ید شده و در اختیار عموم قرار گیرد. ۱۳۷۲/۱/۲۸ ص ۱۸- شایسته: تصویب طرح مزبور موجب از بین رفتن یکی از منابع ارتزاق خانوارهای روستایی کشاورز خواهد شد. ۱۳۷۴/۱/۱۵ ص ۲۳- دهگان: در حال حاضر تمامی فاضلاب شمال تهران به سمت جنوب تهران روانه میگردد که مسئله ای عادلانه نیست. ۱۳۷۷/۳/۱۹ ص۳۲- بنایی: آلودگی هوا سلامت شهروندان تهرانی و سایر کلانشهرها را تهدید می کند. ۱۳۸۷/۳/۱ ص ۲۹
اکوفمینیسم	–	–
الهیات محیطی	۴	رهامی(مخبر کمیسیون): دو اشکال شرعی :قابل تملیک نبودن» و «قابل لغو نشدن» باید رفع گردد. ۱۳۶۱/۱۱/۱۴ ص ۱۸- کاظمی دینان: اخذ ورودیه مغایرتی با موازین شرعی و فرمایشات حضرت امام ندارد. ۱۳۶۷/۷/۲۲ ص۲۶- ندیمی: بدلیل حساسیت دین مبین اسلام به مسائل زیست محیطی الحاق به پروتکل مزبور الزامی است. ۱۳۸۳/۱۰/۳۰ ص ۲۷- دلخوش: حفظ و حراست از انفال تاکید ویژه قرآن کریم و البته وظیفه ملی و همگانی است. ۱۳۸۴/۱/۲۴ ص۲۱

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

بخش قابل توجهی از مذاکرات مجلس (۴۷ مذاکره از مجموع مذاکرات) با الگوی برول منطبق است. یک دلیل آنست که برول در گونه شناسی گفتمانهای زیست محیطی، گونه های بیشتری از گفتمانها را از همدیگر تفکیک نموده است. هرچند که وی معتقد است که این چندگانگی در گفتمان ها موجب تکه تکه شدن جنبش زیست محیطی آمریکا گردیده و مانع از آن شده که این جنبش با صدایی واحد و متحد با مخاطب آگاه ملی، سخن بگوید (عنبری و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۶۰). به عبارت دیگر اگر جنبش زیست محیطی تکه تکه شده است به این علت است که الگوی گفتمانی زیست محیطی حاکم، اینگونه بوده است. برول گفتمان حفاظت از محیط زیست را از گفتمان حفاظت از طبیعت جدا نموده است و مبنای دقیقی برای این جدایی معرفی نکرده است. حتی گفتمان مدیریت حیات وحش و تقدیر آشکار به نوعی به همان گفتمان حفظ محیط زیست اشاره دارد. اما نکته مهم آنست که گفتمان حاکم، زمینه حفاظت از محیط زیست را هر چند در تکه ها و بخش های مختلف فراهم کرده است یعنی گفتمانهای زیست محیطی حامی محیط زیست بوده اند.تطبیق مذاکرات نمایندگان با این گونه شناسی نشان داد که عمده مذاکرات با گفتمان، عدالت زیست محیطی و حفاظت از محیط زیست انطباق دارد. البته برول در این سنخ شناسی گفتمانهای زیست محیطی، به گفتمان الهیات زیست محیطی اشاره می کند که جنبه نوآورانه ای دارد. منظور برول دیدگاهها و نکات برگرفته از متون دینی است که درباره محیط زیست اظهار نظر کرده است. با توجه به این نکته مذاکرات زیست محیطی نمایندگانی که مبنای مذاکراتشان آیه و حدیث و بطور کلی مبانی دینی باشد، جزو گفتمان الهیات زیست محیطی قرار می گیرد. اما نکته جالب آنست که علی رقم آنکه مبانی دینی ما (اسلام) سرشار از توصیه هایی درباره محیط زیست است، اما بخش اندکی از مذاکرات در قالب این گفتمان قرار می گیرند. به عبارتی این گفتمان حتی نتوانسته است خود را به عنوان گفتمان رقیب در ادوار مجلس مطرح نماید.

جدول شماره ۸. از مصادیق مذاکراتی در حوزه گفتمانی نوسازی و توسعه

عنوان گفتمان	تعداد	نام مطرح کننده، عبارت کلیدی، تاریخ و صفحه
نوسازی	۷۸	صلواتی: ایجاد و گسترش صنایع مزبور برای کل کشور بخصوص شهر اصفهان بسیار کاربردی و ذینفع می باشد. ۱۳۶۱/۱۰/۲۷ ص ۲۶- مجید انصاری: بسیاری از صنایع با نظر شورای انقلاب پس از پیروزی انقلاب تعطیل شدند، لذا لزوم توسعه صنایع ایران در این برهه از زمان کاملا محسوس می باشد. ۱۳۵۹/۹/۱۲ ص ۲۲- معزی: گسترش فعالیتهای تولیدی بخش خصوصی در زمینه صنعت و تجارت میتواند مکمل فعالیتهای دولتی و تعاونی باشد ۱۳۶۴/۹/۳ ص ۲۴- غلامرضا فدایی: سعی و اهتمام شرکت راه آن باید در ایجاد و گسترش خط آهن در مناطقی باشد که تاکنون راه آهن در آنها احداث نشده است. ۱۳۶۵/۱۰/۴ ص ۳۴- صدقیانی: ایجاد محیط تجاری در فضای غیر قابل استفاده مدارس میتواند زمینه اشتغال را فراهم کند. ۱۳۶۸/۴/۶ ص ۲۹- اسحاق جهانگیری: واگذاری کارخانهها و صنایع مسکوت مانده قبل از انقلاب به بنیاد شهید و شروع فعالیتهای آنها جهت اختصا سود حاصله به خانواده های شهدا ۱۳۶۸/۱۱/۲۴ ص ۲۰- دکتر عباس شیبانی: فراهم کردن مسکن برای قشر کم درآمد و ضعیف با قیمتی ارزان در حومه شهرها درست مطابق با فرامین امام خمینی (ره) مبنی بر حمایت از مستضعفین می باشد. ۱۳۷۲/۱/۲۹ ص ۳۲- ناطق نوری: طرح خط آهن سرخس- مشهد- تجن حقا میتواند به عنوان نقطه عطفی در تاریخ انقلاب اسلامی باشد. ۱۳۷۵/۲/۲۵ ص ۲۲

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

از مجموع ۱۵۸ مذاکره زیست محیطی صورت گرفته، ۷۸ مذاکره انطباقی با الگوهای جهانی گفتمان زیستمحیطی ندارند. این مذاکرات عموما توسعه امکانات سخت افزاری و زیرساختی را هدف قرار میدهد. گسترش صنایع، گسترش فعالیتهای تولیدی، راه آهن، گسترش فضاهای تجاری، احداث کارخانه ها و توسعه ساخت و ساز در حومه شهرها و مواردی از این دست در اولویت این دسته از مذاکرات قرار داشته که با توجه به اولویت توسعه و نوسازی بر محیط زیست، نام این الگوی گفتمانی را نوسازی نهادیم. نمایندگان گفتمان نوسازی معتقدند که اختصاص بودجه از مصارف جاری کشوربه محیط زیست و ایجاد محدودیت در فعالیتهای صنعتی به بهانه کمک به محیط زیست، سبب فشار آمدن به سیستم بانکی شده و علاوه بر آن اقشار متوسط و ضعیف آسیب خواهند دید. بعلاوه روند توسعه با کندی غیر قابل قبول مواجه خواهد شد. این نمایندگان در واقع مخالفت علنی خود را با حوزه محیط زیست ابراز نمی کنند، بلکه معتقدند که رشد صنایع و توسعه زیرساختهایی همانند احداث سد و گسترش جاده و پل و غیره، بر مسائل زیست محیطی اولویت دارد و با همین استدلال است که موافق ایجاد محدودیت در فعالیتهای صنعتی نیستند.

گفتمان نوسازی، تنها گفتمانی است که در طول هفت دوره مجلس شورای اسلامی همواره به عنوان رقیب حضور داشته، و در برخی دوره ها مانند مجلس اول و دوم کمرنگ تر و در سایر ادوار پررنگ تر بوده و کسانی که این گفتمان را نمایندگی می کردند همواره معتقد بوده اند که رشد کشاورزی و توسعه زیرساختهای صنعتی- اقتصادی کشور مانند، گسترش راهها، احداث راه آهن ، گسترش صنایع، ایجاد شهرکهای صنعتی و غیره ، با توجه به نیاز امروز جامعه امری ضروری و اجتناب ناپذیر می باشد و اولویت اصلی سیاستگذاریها را تشکیل می دهد. این نگاه باعث شده که همواره مباحث زیست محیطی، به مثابه پدیده های دست چندم مطرح شوند و لذا گفتمان نوسازی، حامی محیط زیست محسوب نمیشود بهگونهای که در ادوار مختلف مجلس، گفتمان نوسازی، همواره در تقابل با گفتمانهای حافظ محیط زیست بوده و روند مذاکرات و تصویب قوانین را تحت تاثیر قرار داده است. گفتمان نوسازی، گفتمان سیالی است که عموما از شرایط اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جامعه تاثیر پذیرفته و به اقتضای شرایط، فراز و فرودهایی را در ادوار مختلف مجلس داشته است به گونه ای که با بدتر شدن شاخصهای اقتصادی جامعه و همچنین ظهور گفتمان سیاسی کارگزاران سازندگی، رسیدگی به معیشت و اشتغال مردم در اولویت سیاستگذاریها قرار گرفت و لذا نمایندگان گفتمان نوسازی نیز مجال بیشتری برای تاثیر گذاری و جهت دهی به سیاستهای کلان مجلس پیدا نمودند. البته مهمترین رقیبان گفتمان نوسازی در روند مذاکرات مجلس، گفتمانهای حفظ محیط زیست و گفتمان مخاطره می باشد که هر دو گفتمان با نگاه مثبت به محیط زیست، اقدام به سیاستگذاری و وضع قوانین حافظ محیط زیست نموده اند.

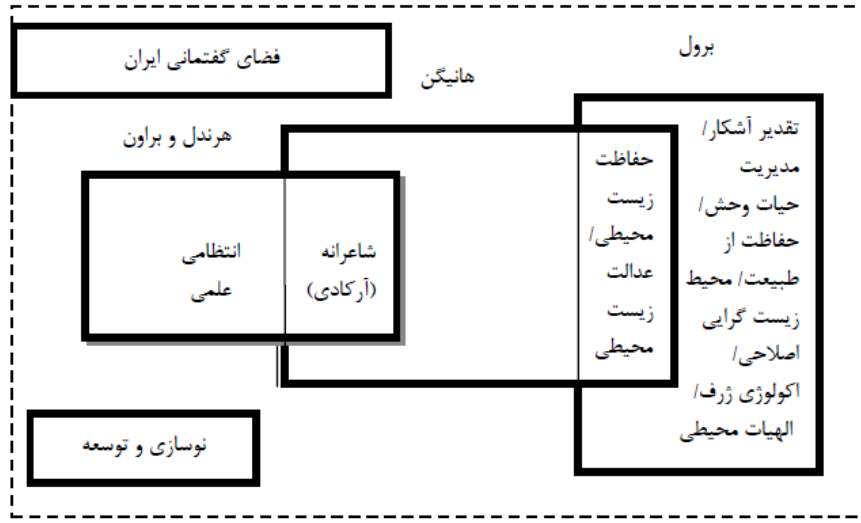
بطور کلی از مجموع مذاکراتی که نمایندگان مورد بحث قرار داده اند (۱۵۸ مذاکره)، ۴۷ مذاکره با الگوی برول، ۳۸ مذاکره با الگوی هانیگن و ۱۸ مذاکره با الگوی هرندل و براون انطباق دارند. یعنی بیشتر مذاکرات، با سنخ شناسی برول و سپس هانیگن و نهایتا با الگوی هرندل و براون انطباق دارد. اما با توجه به اینکه برخی از این سنخ شناسی ها با همدیگر همپوشانی دارد، برخی از مذاکرات هم در قالب الگوی برول و هم الگوی هانیگن و هرندل قرار می گیرند. مثلا گفتمان عدالت هم در الگوی هانیگن و هم در الگوی برول آمده است، بنابراین برخی مذاکرات لاجرم در هر دو سنخ شناسی شمارش شده اند. ۷۸ مذاکره نیز با هیچیک از الگوهای مورد اشاره سنخیت و انطباقی ندارند؛ این مذاکرات اساسا بازتابی از شرایط اجتماعی ایران اند و مستقیما مسائل زیست محیطی را مورد اشاره قرار نمی دهند، اما با توجه به اینکه مشوق ایجاد تاسیسات و امور زیر بنایی اند، به طور غیر مستقیم و بعضا مستقیم، مخرب محیط زیست محسوب می شوند. این مذاکرات موید این بحث اینگلهارت است که اساسا کشورهای جهان سوم با اقتضائاتی که دارند توان فکر کردن به ارزشهای فرامادی مانند ارزشهای زیست محیطی را ندارند. (اینگلهارت و آبراهامسون، ۱۳۷۸، ص ۸۵). بررسی ویژگیها و اجزای

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

گفتمانهـای حاکـم بـر رونـد مذاکـرات نماینـدگان و ارائـه نـوع شناسـی گفتمانـی حاکـم بـر مذاکـرات نماینـدگان در ادوار هفتگانـه مجلـس، خـود بحـث مفصلـی اسـت کـه در مقالـه دیگـری بـه آن پرداختـه خواهـد شـد. در ادامـه مـدل مفهومـی مسـتخرج از الگوهـای حاکـم بـر فضـای فکـری و ذهنـی نماینـدگان آمـده اسـت.

ضمـن مشـخص کـردن میـزان انطبـاق مذاکـرات زیسـت محیطـی نماینـدگان مجلـس بـا گفتمانهـای مذکـور، جایـگاه گفتمانهـای مجلـس را در ایـن انطبـاق نشـان مـی دهـد. بعـلاوه بـا خوانـش مذاکـرات نماینـدگان، مـدل تعدیـل شـده ای از گفتمانهـای زیسـت محیطـی حاکـم بـر مجلـس اول تـا هفتـم اسـتخراج گردیـد. بنابرایـن مقالـه حاضـر، سیاسـتگذاری نهـاد مجلـس را در سـه دهـه بعـد از انقـلاب در حـوزه محیـط زیسـت هـدف قـرار داده اسـت.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

در رهیافتـی کلـی گفتمانهـای موجـود در زمینـه محیـط زیسـت در قالـب دو رویکـرد از هـم متمایـز مـی شـوند: ۱- محیـط زیسـت گرایـی و ۲- زیسـت بـوم گرایـی. رویکـرد اول کـه تـا اواسـط قـرن بیسـتم حاکـم بـود، معتقـد بـود طبیعـت مجموعهـای از منابـع در خدمـت انسـان اسـت و رشـد اقتصـادی و بهـره بـرداری از منابـع زیسـت محیطـی حـدو مـرزی نـدارد چراکـه امکانـات زیسـت محیطـی تقریبـا بـی پایـان انـد. بـا بـروز مشـکلات زیسـت محیطـی، کـم کـم رویکـرد زیسـت بـوم گرایـی جایگزیـن شـد. ایـن رویکـرد نـوع بشـر را عنصـری از طبیعـت دانسـته و فراتـر از مرزهـای ملـی و بومـی، بـا تاکیـد بـر جهانـی بـودن مسـائل زیسـت محیطـی بـر منافـع مشـترک همـه انسـانها بـر روی زمین تمرکـز دارد. در قالـب ایـن رویکـرد، گونهشناسـیهای مختلفـی از گفتمانهـای زیسـت محیطـی در دنیـا انجـام شـده کـه تحقیـق حاضـر بـا الگوگیـری از ایـن گفتمانهـا، در طـول ۲۸ سـال ، از مجلـس اول تـا مجلـس هفتـم، ۳۳۲۸ جلسـه علنـی تشـکیل شـده اسـت کـه در هـر جلسـه موضوعاتـی در قالـب طـرح یـا لایحـه مـورد بحـث و مذاکـره قـرار گرفتـه اسـت. از مجمـوع مذاکـرات انجـام شـده ۱۵۸ مذاکـره در حـوزه محیـط زیسـت انجـام شـده کـه برخـی بصـورت طـرح و برخـی بصـورت لایحـه بـوده انـد. برخـی (۸۰ مذاکـره) حامـی محیـط زیسـت و برخـی (۷۸ مذاکـره) مخـرب محیـط زیسـت بـوده انـد. هـر مذاکـره بطـور میانگیـن شـامل ۲۵ صفحـه بـوده، بنابرایـن جهـت تحلیـل مذاکـرات زیسـت محیطـی حـدودا ۴۰۰۰ صفحـه سـند مـورد مطالعـه قـرار گرفـت. بررسـی مذاکـرات نماینـدگان نشـان داد برخـی از مذاکـرات زیسـت محیطـی، بـا الگوهـای جهانـی مطابقـت دارد و برخـی خیـر. در ایـن راسـتا هـر بـار کل مذاکـرات با یـک الگـو مـورد خوانـش قـرار گرفـت. مقایسـه مذاکـرات نماینـدگان بـا الگوهـای مذکـور نشـان مـی دهـد کـه از مجمـوع مذاکـرات زیسـت محیطـی انجـام شـده، ۴۷ مذاکـره بـا گونـه شناسـی بـرول؛ ۳۸ مذاکـره بـا گونـه شناسـی هانیگـن و ۱۸ مذاکـره بـا گونـه شناسـی هرنـدل و بـراون مطابقـت دارد. ۷۸ مذاکـره نیـز بـا هیچکـدام از گونـه شناسـی هـای فـوق مطابقـت نـدارد. شناسـایی گفتمـان حاکـم بـر ایـن مذاکـرات، بـه ارائـه مـدل تعدیل شـده ای از گفتمانهـای زیسـت محیطـی مـی انجامـد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

ایـن مـدل تعدیـل شـده، الگـوی گفتمانـی زیسـت محیطـی حاکـم بـر ادوار مجلـس را نشـان مـی دهـد کـه در مقالـه جداگانـه ای بـه آن پرداختـه خواهـد شـد.

آن دسـته از مذاکـرات زیسـت محیطـی کـه بـا گونـه شناسـی بـرول مطابقـت دارنـد، بیشـتر در قالـب گفتمـان حفاظـت از محیـط زیسـت و سـپس عدالـت زیسـت محیطـی قـرار مـی گیرنـد. مذاکـرات منطبـق بـا گونـه شناسـی هانیگـن نیـز همیـن گونـه اسـت یعنـی بیشـتر مذاکـرات نماینـدگان در الگـوی هانیگـن، بـا گفتمـان حفاظـت و سـپس عدالـت زیسـت محیطـی مطابقـت دارنـد. و نهایتـا در الگـوی هرنـدل و بـراون، بیشـتر مذاکـرات بـا گفتمـان انتظامـی و سـپس علمـی و شـاعرانه مطابقـت دارنـد. آندسـته از مذاکراتـی کـه بـا هیچیـک از گفتمانهـای موجـود در گونـه شناسـی هـای مذکـور مطابقـت ندارنـد، گفتمـان نوسـازی را شـکل مـی دهنـد. نوسـازی، گفتمـان سـیالی اسـت کـه در ادوار هفتگانـه مجلـس وجـود دارد و همـواره در رقابـت بـا سایرگفتمانهاسـت و سـهم زیـادی از مذاکـرات را بـه خـود اختصـاص داده اسـت. بیشـتر مذاکـرات مربـوط بـه نوسـازی و توسـعه در مجالـس چهـارم و سـوم و ششـم مطـرح شـده انـد.

گفتمـان نوسـازی، هـم بـه عنـوان رقیـب سـایر گفتمانهـا در ادوار مختلـف مجلـس و هـم بـه عنـوان گفتمـان مسـلط در ادوار چهـارم و سـوم، تاثیـر زیـاد و مهمـی بـر سیاسـتگذاری محیـط زیسـت داشـته اسـت. تعـداد مذاکـرات مربـوط بـه گفتمـان نوسـازی بـه تفکیـک ادوار مجلـس در جـدول شـماره ۴ آمـده اسـت. بـه ایـن صـورت کـه گفتمانهـای مذکـور، در ادوار مختلـف، مجـال بـروز و ظهـور پیـدا کـرده انـد و رونـد مذاکـرات نماینـدگان را تحـت تاثیـر قـرار داده انـد، البتـه در همـه ادوار گفتمـان رقیبـی وجـود داشـته اسـت کـه همـواره در صـدد بـوده اسـت تـا گفتمـان مسـلط را بـه چالـش کشـیده و تحـت تاثیـر قـرار بدهـد. لـذا مـی تـوان در تحقیقـی جداگانـه دلایـل هژمونیـک شـدن هـر گفتمـان را مـورد بررسـی قـرار داد. همانگونـه کـه ذکـر شـد گونهشناسـی گفتمانهـای زیسـت محیطـی دنیـا در قالـب رویکـرد زیسـت بـوم گرایـی قـرار دارنـد و لـذا مختصـات و ویژگیهـای ایـن رویکـرد دربـاره گفتمانهـای آنهـا صـادق اسـت. نتیجـه اینکـه گفتمانهـای جهانـی حامـی محیـط زیسـتند.این گفتمانهـا فضـای ذهنـی، علمـی و عملـی حاکـم بـر کنشـگران اجتماعـی و سیاسـی حـوزه محیـط زیسـت را نشـان مـی دهـد. بـه عبارتـی گفتمانهـای جهانـی نشـان مـی دهـد کـه کنشـگران چگونـه در راسـتای حمایـت و حفاظـت از محیـط زیسـت فعالیـت مـی کننـد. از طرفـی تطبیـق و مقایسـه مذاکـرات نماینـدگان مجلـس بـا ایـن گفتمانهـا نشـان داد کـه انطبـاق کاملـی بـا گفتمانهـای جهانـی وجـود نـدارد، بلکـه فضـای ذهنـی متفـاوت و خاصـی بـر نماینـدگان مجلـس، بـه عنـوان یکـی از کنشـگران اصلـی سیاسـتگذاری محیـط زیسـت ایـران حاکـم اسـت. ایـن بحـث نکتـه مهمـی را در خصـوص مذاکرات زیسـت محیطـی مجلـس آشـکار کـرد و آن اینکـه، بـر خـلاف گفتمانهـای جهانـی کـه حامـی محیـط زیسـتند، برخـی از مذاکـرات مجلـس حامـی و برخـی مخـرب محیـط زیسـتند؛ یـا حداقـل حامـی محیـط زیسـت نیسـتند. همانگونـه کـه ذکـر شـد برخـی مذاکـرات بـا تاکیـد بـر رشـد و توسـعه زیـر سـاختها و مجموعـه فعالیتهایـی کـه نوسـازی نامیـده شـد، در رونـد سیاسـتگذاری، محیـط زیسـت را در اولویـت قـرار نمـی دهـد و لـذا پیامدهـای آن تخریـب محیـط زیسـت اسـت. لـذا ایـن گفتمـان را مـی تـوان در ذیـل رویکـرد محیـط زیسـت گرایـی قـرار داد. نکتـه دیگـر نـوع نـگاه نماینـدگان و گفتمانهـای مجلـس بـه محیـط زیسـت اسـت کـه از ایـن جهـت نیـز بـا گفتمانهـای جهانـی قابـل مقایسـه و متمایـز اسـت. در حالیکـه گفتمانهـای جهانـی درکـی جهانـی و بیـن المللـی از مسـائل زیسـت محیطـی دارنـد، نـگاه مذاکـرات مجلـس بـه مسـائل زیسـت محیطـی، متفـاوت اسـت، بـه گونـه ای کـه از درک و نگاهـی محلـی و بخشـی بـه درکـی ملـی و نهایتـا بـه درک و دیـدگاه جهانـی تغییـر مـی کنـد. مثـلا در جایـی کـه از عدالـت زیسـت محیطـی بحـث مـی کننـد، بـا تفسـیرهایی کـه بعضـا در رونـد مذاکـرات از عدالـت مطـرح مـی کننـد، نگاهـی محلـی و بخشـی بـه مسـائل زیسـت محیطـی دارد. در حالیکـه نـگاه برخـی دیگـر از مذاکـرات بـه مسـائل زیسـت محیطـی بعضـا محلی(جاییکـه نماینـدگان دغدغـه حفـظ منابـع زیسـتی حـوزه نمایندگـی خـود را دارنـد) و عمومـا ملـی اسـت(جاییکه منابـع زیسـت محیطـی را منابـع ملـی و متعلـق بـه همـه مـی داننـد) و نهایتـا زمانیکـه از مخاطـرات بحـث مـی کننـد، نگاهـی جهانـی و فـرا ملـی بـه مسـائل زیسـت محیطـی دارنـد. چراکـه معتقـد اسـت

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

مسائل زیست محیطی همه دنیا را تهدید می کنند.

به نظر می رسد ضعف در حفظ منابع زیست محیطی، ناشی از تاثیرات گفتمان نوسازی باشد که رقیب گفتمانی مهمی در ادوار مختلف مجلس بوده است. با وجودی که در قانون اساسی(اصل ۴۸) به عنوان زیربنای نهاد قانونگذاری و همه برنامه های توسعه کشور بعد از انقلاب با شدت و حدت به موضوع تعادل و توازن و پایداری توسعه در سطح کشور پرداخته شده است لیکن، با گذشت بیش از سه دهه هنوز یکی از مسائل جدی در سطح سیاستگذاری و کلان کشوری موضوع تعادل و توازن منطقهای و پایداری توسعه است. نتایج داده پژوهشهای جمالی و همکاران (۱۳۸۸)، توکلی نیا و شالی (۱۳۹۱)، قنبری(۱۳۹۳) و اشتیاقی(۱۳۹۳) نشان از فاصله بین استانهای کشور از حیث سطح توسعه پایدار است. برداشتهای چندگانه و عمدتا نادرست از توسعه از چالشهای اساسی سیاستگذاری در ایران محسوب می شود. نگاه به توسعه عمدتا در قالب مجموعه ای از شاخص های کمی و فیزیکی دیده می شود و اقدامات عمرانی و زیربنایی به مثابه توسعه قلمداد می شودو درک مشترک و جامعی از مفهوم برنامه ریزی و توسعه در فرایند سیاستگذاری بسیار کمرنگ است. این وضعیت باعث شده همواره مجموعه ای از نمایندگان در ادوار مجلس با همین نگاه، گفتمانی را نمایندگی کنند که ملاحظات زیست محیطی را در درجه دوم اهمیت خود قرار داده اند. در این راستا یکی از ساز و کارهایی که افراد و جریانها در ایران به کار بردهاند ایجاد «دوقطبی» های مختلف است. شماری از دوقطبیها برای خارج کردن محیط زیست از دستور کار بهکار گرفته شده است. اغلب سیاستمداران و کلیت جامعه در دوقطبی بین «توسعه» و «محیط زیست» قرار داده شدهاند. در بهترین حالت گفته شده که توسعه اولویت نخست و محیط زیست اولویت بعدی است، و از طریق چارچوببندی کردن ذهن مردم و حذف سایر گزینههای ممکن، تعارضی بین توسعه و محیط زیست ایجاد شده و ایدئولوژیای را برساختهاند که بنیانی واقعی نداشته است.

منابع و مأخذ

۱. ادیب حاج باقری، محسن و دیگران (۱۳۸۵). روشهای تحقیق کیفی، تهران، انتشارات بشری

۲. اشتیاقی، معصومه (۱۳۹۳) شکاف توسعه مرکز و پیرامون در ایران، شبکه مطالعات سیاستگذاری عمومی، مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری

۳. اشتیاقی معصومه (۱۳۹۴) آسیب شناسی توسعه نامتوازن در ایران، شبکه مطالعات سیاستگذاری عمومی، مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری

۴. اینگلهارت، رونالد، پل آر آبراهامسون(۱۳۷۸). امنیت اقتصادی و دگرگونی ارزشی، ترجمه شهناز شفیع خانی، نامه پژوهش، شماره ۱۴ و ۱۵

۵. بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد (۱۳۷۸). شناخت محیط زیست: زمین، سیاره زندهی ما، ترجمهی عبدالحسین وهاب زاده، تهران، موزه طبیعت و حیات وحش ایران

۶. توکلی نیا، جمیله؛ شالی، محمد (۱۳۹۱) نابرابری منطقه ای در ایران، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۱۸، صفحه ۱۵-۱

۷. جمالی، فیروز؛ پورمحمدی، محمدرضا؛ قنبری، ابوالفضل(۱۳۸۸) تحلیلی بر روند نابرابری در نقاط شهری استانهای ایران(۱۳۸۵-۱۳۶۵)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۵، ص ۲۸-۱

۸. حاتمی، علی(۱۳۹۰). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، نشر پارس بوک

۹. خسروی، جمال(۱۳۹۰) تطورات گفتمان مکتب قرآن. علل و زمینه ها، پایان نامه دکتری جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

۱۰. رضـا علـی، روح الله (۱۳۹۴) پژوهـش کیفـی چیسـت، نشـریه رسـانه هـای جمعـی، سـازمان پژوهـش و برنامـه ریـزی آموزشـی کشـور، (http://oerp.ir/article/2187

۱۱. رضایـی، فرزانـه (۱۳۸۷). تحلیـل محتـوای کتـب درسـی دورهـی ابتدایـی براسـاس مؤلفـه هـای آمـوزش جهانـی، پایـان نامـه کارشناسـی ارشـد، دانشـکده علـوم انسـانی و اجتماعـی، دانشـگاه مازنـدران

۱۲. روزنامـه ایـران(۱۳۹۱) فعالیتهـای کـوره گـچ سـالانه ۳۹ میلیـارد خسـارت مـی زنـد، ۲۰ آبـان مـاه

۱۳. روزنامـه بهـار(۱۳۹۲) هزینـه فرسـایش خـام در کشـور ۴۰ درصـد درآمدهـای نفتـی اسـت، دوشـنبه ، ۱۹ فروردیـن

۱۴. رنانـی، محسـن(۱۳۸۹) گفتگـو بـا عنـوان: بـی ثباتـی مسـتمر اصلـی تریـن مانـع توسـعه، مجلـه چشـم انـداز ایـران، شـهریور و مهـر.

۱۵. صالحـی، صـادق و محمـودی، حسـین و دیبایـی، نرگـس و کریـم زاده، سـارا (۱۳۹۱). تحلیلـی بـر رابطـه ی بیـن نگـرش نویـن محیـط زیسـتی و مصـرف انـرژی خانگـی، مجلـه‌ی‌علـوم‌محیطـی،سـال‌نهـم،شـماره۴

۱۶. صالحـی، صـادق و فیروزجائیـان، علـی اصغـر و غلامرضـا زاده، فاطمـه (۱۳۹۳). تحلیـل گفتمـان زیسـت محیطـی برنامـه هـای توسـعه اقتصـادی- اجتماعـی جمهـوری اسـلامی ایـران، فصلنامـه برنامـه ریـزی رفـاه و توسـعه اجتماعـی، شـماره ۲۱

۱۷. عربشـاهی، زهـرا؛ جبـاری، حبیـب (۱۳۹۴) تحلیـل فضایـی ناموزونـی توسـعه در ایـران، ضمیمـه اقتصـادی روزنامـه شـرق

۱۸. فاضلـی، محمـد(۱۳۹۴) بحـران محیـط زیسـت و مسـئولیت علـوم اجتماعـی، دو ماهنامـه سیاسـی اجتماعـی اندیشـه پویـا، شـماره ۳۱، آذر و دی

۱۹. فرجـی راد، عبدالرضـا؛ عبـدی، مسـعود(۱۳۹۴)، توسـعه علمـی و فنـاوری در کشـور و تاثیـر آن بـر افزایـش قـدرت منطقـه ای (مطالعـه تطبیقـی جمهـوری اسـلامی ایـران و هنـد)، فصلنامـه ژئوپولتیـک، دوره ۱۱، شـماره سـوم.

۲۰. فلیـک، اووه (۱۳۸۸). درآمـدی بـر تحقیـق کیفـی، ترجمـه هـادی جلیلـی، تهـران، نشـر نـی.

۲۱. قجـری، حسـینعلی (۱۳۸۷)، تکویـن بنیادگرایـی شـیعی و چرایـی هژمونیـک شـدن آن در ایران، پایـان نامـه دکتـری جامعـه شناسـی سیاسـی، دانشـگاه تربیـت مـدرس

۲۲. قنبـری، ابوالفضـل (۱۳۹۳) تحلیلـی بـر نابرابریهـای ناحیـه ای در ایـران، پژوهشـکده مطالعـات راهبـردی.

۲۳. کلانتـری، عبدالحسـین و طالبـی، مهشـید و مومـن، علیرضـا (۱۳۹۲). مـروری بـر چارچـوب هـای نظـری جامعـه شناسـی محیـط زیسـت، بیجـا

۲۴. محمـدی، آرزو (۱۳۹۰)، بررسـی عوامـل مؤثـر بـر میـزان مصـرف بـرق مطالعـه مـوردی شـهر گـرگان، پایـان نامـه کارشناسـی ارشـد جامعـه شناسـی دانشـکده علـوم انسـانی و اجتماعـی، دانشـگاه مازنـدران.

۲۵. هانیـگان، جـان(۱۳۹۲) جامعـه شناسـی محیـط زیسـت، ترجمـه صـادق صالحـی، تهـران، انتشـارات سـمت.

۲۶. هانیـگان، جـان(۱۳۹۲) جامعـه شناسـی محیـط زیسـت، ترجمـه موسـی عنبـری، تهـران، انتشـارات دانشـگاه تهـران.

۲۷. یورگنسـن، ماریـان و فیلیپـس، لوئیـز (۱۳۸۹) نظریـه و روش در تحلیـل گفتمـان، ترجمـه هـادی جلیلـی، تهـران، نشـر نـی.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]

28. Dickens ,P (2004) .Society and Nature :Changing Our Environment, Changing- Ourselves ,Cambridge: Polity Press.

29. Jager,(2001)Discourse and knowledge :Theoretical Methodological Aspects of A critical Discourse and Dispositive Analysis ,London ,sage

30. Kaiser ,F.G ,.Wolfing ,S & .Fuhrer,U (1999).Environmental Attitude and Ecological Behavior.Journal of Psycology.1-19 ,19,

31. M .R .Redclift and Ted Benton, ,(1994)Social Theory and the Global Environment ,Routledge.

32. Meyer ,Micheal and wodak,Ruth.(2001)methods of critical Discourse Analysis ,sage publications,London,thousands,New Dehli.

33. Salehi ,Sadegh (2008) PEPOLE AND THE ENVIRONMENT A Study of Environmental Attitudes and Behaviour in Iran “PhD thesis University of Leeds.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-04]